

Splošna opredelitev ustavnega prava

USTAVA KOT VEČPOMENSKI AKT

POLITIČNI AKT – po potrebah, interesih in vrednotah, iz katerih izhaja in ki jih namerava ustavodajalec uveljaviti, je ustava predvsem politični akt.

PRAVNI AKT – po obliki, vsebini in pravni moči v razmerju do zakonov in drugih splošnih pravnih aktov pa je najsplošnejši, najvišji in temeljni pravni akt.

SOCIOLOŠKI POMEN – po družbenih odnosih, po katerih je utemeljena in v katerih se uresničuje, pa ima ustava tudi sociološki pomen

[Ustava kot politični akt](#)

Ustava je politični akt predvsem po volji ustavodajalca, ki jo sprejme in opredeli njena izhodišča in cilje. Prve ustave so sprejeli vsakokratni nosilci politične moči, ki so jo pridobili na predustaven način.

Po vsebini je ustava politični akt predvsem po izhodiščih in ciljih, ki jih običajno razglaša v preambuli kot svojem uvodnem delu. V tem delu, ki je pisan v ideološko-političnem jeziku (brez členov), ustavodajalec praviloma navaja, po čigavi volji (ljudstvo) in v kakšnih družbenih in političnih razmerah sprejema ustavo (revolucija, vojna, osamosvojitve), ter označuje cilje, ki jih namerava doseči (uveljavitev pravice naroda do samoodločbe, varstvo temeljnih pravic in svoboščin itd.). Med njimi so lahko izrazita ideološka in politična načela.

Običajno se tudi normativni del ustave začneja z določenimi političnimi in pravnimi načeli, v katerih se izraža politična volja ustavodajalca. Toda ta načela so pisana v obliki pravnih norm (v členih) in imajo pravno naravo. Praviloma so navedena v splošnih določbah, v katerih ustavodajalec opredeljuje politični sistem (demokracija, pravna, socialna država itd.), nosilca oblasti (narod, ljudstvo itn.), obliko vladavine (republika, monarhija) in obliko državne ureditve (unitarna ali federativna država). Ta načela so razčlenjena in konkretizirana v drugih ustavnih ali zakonskih določbah ter so podalaga za njihovo razlago.

[Ustava kot pravni akt](#)

Ustava v materialnem in formalnem pomenu

Razlikovanje med ustavo v materialnem pomenu in ustavo v formalnem pomenu izhaja iz spoznanja, da ima vsaka država določena temeljna pravila o državni in družbeni ureditvi ne glede na njihovo obliko in na to, kje se ta pravila nahajajo.

Prve pisane ustave, ki jih imenujemo tudi ustave v formalnem pomenu so bile sprejete šele ob koncu 18. stoletja.

Po vsebini se ustava v materialnem in ustava v formalnem pomenu ne prekrivata v celoti. Ustava v materialnem pomenu praviloma presega vsebino ustave v formalnem pomenu in zajema tudi druge temeljne pravne norme. V ustavo v materialnem pomenu lahko sodijo posamezne pravne norme v teh splošnih aktih (temeljna načela) ali pa posamezne pravne norme (ustavni običaji).

Ustava v formalnem pomenu zgodovinsko izhaja iz političnih zadev meščanstva, ki jih je podpirala tudi liberalna politična in pravna misel, po katerih bi morali s posebnim pravnim aktom omejiti državno oblast absolutnega monarha in visokega plemstva ter zavarovati človekove pravice. Da bi te zadeve uveljavili čim bolj učinkovito, bi moral biti tak akt sprejet

po posebnem postopku, ki ne bi bil podvržen prehitrim in prelahkim spremembam in bi imel posebno pisno obliko.

Po vsebini, ki zajema temeljna pravila o državni in družbeni ureditvi, je vsaka ustava v formalnem pomenu del, in to najpomembnejši del ustave v materialnem pomenu. Po svoji obliki, po posebnem postopku, po katerem je sprejeta, in po svoji pravni moči pa se bistveno razlikuje od zakonov in drugih splošnih aktov ter posameznih pravnih pravil. Med ustavne akte v formalnem pomenu sodijo tudi ustavni amandmaji in ustavni zakoni, s katerimi ustavodajalec spreminja in dopolnjuje ustavo kot enovit pravni akt.

Značilnosti ustave v formalnem pomenu:

- poseben postopek po katerem jo sprejema zakonodajno telo ali ustavodajna skupščina
- vsebuje temeljna pravila o državni in družbeni ureditvi, lahko pa vsebuje tudi določbe z drugačno vsebino. Ustave se razlikujejo po obsegu urejanja ustavne materije in po stopnji določenosti te materije
- v razmerju do zakonov in drugih splošnih aktov ima ustava najvišjo pravno moč.

Ustava kot najsplošnejši, najvišji in temeljni pravni akt

a) Najsplošnejši pravni akt

Po obliki in vsebini ter pravni naravi je ustava splošni pravni akt. Splošni pravni akt je po pravnih subjektih, za katere velja, in po družbenih razmerjih, kot jih ureja. V razmerju do zakonov in drugih splošnih aktov je po številu pravnih subjektov, na katere se nanaša, in po pravni naravi družbenih razmerij, kot jih ureja, najsplošnejši pravni akt. Z izjemo tistih oseb, ki po mednarodnem pravu niso podvržene pravnemu redu neke države, velja ustava za vse pravne subjekte (fizične in pravne osebe) na njenem ozemlju. Kot splošni pravni akt, ki določa, ki določa temelje pravnega reda, je ustava tudi po svoji pravni naravi v razmerju do zakonov in drugih splošnih aktov, ki neposredno na podlagi ustave (zakoni) ali posredno (podzakonski predpisi) določneje urejajo ožja družbena razmerja, najsplošnejši pravni akt.

b) Najvišji pravni akt

Po svoji najvišji pravni moči, po kateri je v razmerju do zakonov in drugih splošnih aktov tudi izhodiščni pravni akt, je ustava najvišji pravni akt. V vsakem pravnem redu obstaja namreč določen sistem splošnih pravnih aktov, v katerem imajo splošni akti višjo, drugi pa nižjo veljavo in ki ga označujemo kot hierarhijo splošnih pravnih aktov. Pravna hierarhija teh aktov ima obliko piramide, na vrhu katere je ustava, njej sledijo na nižjih mestih zakoni, na najnižjih mestih pa so podzakonski predpisi. Pravna hierarhija je eden od bistvenih pogojev za prepoznavno, usklajeno in enotno delovanje državnih in drugih organov ter posameznikov.

c) Temeljni pravni akt

Po svoji vsebini, po kateri je v razmerju do zakonov in drugih splošnih aktov tudi izhodiščni pravni akt, je ustava temeljni pravni akt. Ustavodajalec določa in ureja vsebino ustave povsem samostojno.

Določbe o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah praviloma vsebujejo vse ustave. Samo izjemoma so urejene z nekim drugim ustavnim aktom (ustavni amandmaji v ZDA) ali pa so vsebovane v neki drugi listini, na katero se ustava sklicuje (Deklaracija o pravicah človeka in državljana v Franciji).

Z izjemo ustavnih določb o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah ter pomembnejših ter pomembnejših organizacijskih določb se ustava praviloma ne uporablja neposredno. V

demokratični in pravni državi so temeljne človekove pravice in svoboščine praviloma urejene z ustavo in se neposredno na podlagi ustave tudi uresničujejo. Po slovenski ustavi je dovoljeno odstopiti od tega načela samo tedaj, kadar je pri posameznih pravicah v ustavi določeno, da zakon predpisuje način njihovega uresničevanja.

Tradicionalno razvrščanje ustav

a) Pisane in nepisane ustave

Delitev ustav na pisane in nepisane se je izoblikovala v razpravah o obliki in pravni naravi ustavne ureditve v Veliki Britaniji, ki nima ustave v formalnem pomenu. Po mnenju nekaterih angleških ustavnopravnih teoretikov ima Velika Britanija nepisano ustavo, ki zajema določene politične in pravne listine iz angleške oziroma britanske zgodovine, ustavne običaje, sodne odločbe z ustavnopravnimi učinki in zakone z ustavno veljavo

b) Kodificirane in nekodificirane ustave

Kodificirane ali enovite so ustve, ki so sestavljene iz enega samega pisanega akta, ki vsebuje temeljna pravna pravila o državni in družbeni ureditvi in ki je praviloma poimenovan kot ustava. Nekodificirane pa so tiste ustave, ki zajemajo več pisnih aktov s takimi pravili in lahko imajo različna imena. Po pravni moči ni razlike med kodificiranimi in nekodificiranimi ustavami.

c) Toge in gibke

Toge (trde) imenujemo tiste ustave, za katere je predpisan poseben postopek za njihovo sprejemanje in spreminjanje, ki je zahtevnejši kot zakonodajni postopek. Po ustavodajalcu uvrščamo med toge tiste ustave, ki jih sprejema ustavodajna skupščina kot posebno telo. Toge ustave poznajo v večini držav, s tem da je postopek za njihovo sprejemaje v nekaterih bolj, v drugih pa manj tog.

Gibke so tiste ustave, ki jih je mogoče sprejemati in spreminjati po enakem postopku kot navadne zakone. Od drugih zakonov se razlikujejo po materiji, ki jo v drugih državah urejajo z ustavami v formalnem pomenu. Gibke ustave tudi nimajo višje pravne moči kot navadni zakoni. Take ustave so zancilne predvsem za Izrael in anglosaške države. V Veliki Britaniji lahko parlament z navadnimi zakoni ureja vsa vprašanja iz klasične ustavne materije

Sprejemanje, spreminjanje in dopolnjevanje ustave

a) Sprejemanje

Pri sprejemaju ustav v formalnem pomenu je potrebno ločiti, ali gre za sprejem prve ustave neke države ali pa za sprejem nove ustave v državi, ki že ima ustavo.

Prve ustave sprejemajo države, ki še nimajo ustave, in novonastale države. V državah, ki so do tedaj poznale samo ustavo v materialnem pomenu, so bile prve ustave sprejete ob koncu 18. in na začetku 19. stoletja (Francija, Danska, Nizozemska idr.).

Nove ustave lahko izhajajo iz nasilnega preloma s staro ustavno ureditvijo (revolucija, državni udar itn.) ali pa iz spoznanja o presežnosti dotedanje ustave in potrebi po sprejemu nove ustave. V prvem primeru, se pravi v primeru nasilnega preloma s staro ustavo, gre za povsem nove ustave v formalnem in materialnem pomenu – ustavna diskontinuiteta, v drugem pa za nove ustave, ki so sprejete po določbah dotedanjih ustav in ki ne sprejemajo nosilca oblasti - ustavna kontinuiteta.

Postopek, po katerem se sprejema ali spreminja ustava, imenujemo ustavodajni ali ustavnorevidijski postopek. Običajno je ta **postopek dvofazen**: v prvi fazi ustavodajalec določa o predlogu ustave oz. njene spremembe, v drugi pa odloča o sprejemu ustave oziroma ustavne spremembe. V nekaterih državah je trifazen, s tem da v tretjo fazo sodi potrjevanje ustave oziroma ustavne spremembe na referendumu ali v zakonodajnih oziroma ustavodajnih skupščinah federalnih enot.

Tako za sprejem ustave kot za sprejem ustavnih sprememb je pravilom predpisana kvalificirana večina (običajno dvotretjinska večina vseh članov zakonodajnega oziroma ustavodajnega telesa, ki sprejema ustavo oziroma ustavne spremembe).

b) Spreminjanje in dopolnjevanje ustave

Ustava se praviloma spreminja in dopolnjuje z ustavnimi amandmaji in ustavnimi zakoni. Ustavni amandmaji so značilni predvsem za ZDA, v evropskih državah pa prevladujejo ustavni zakoni. Pri ustavnih amandmajih ne gre za spreminjanje ustave, temveč za njeno dopolnjevanje. Amandmaji so namenjeni konkretizaciji, razčlenitvi in dopolnitvi ustavnih določb. Za njih je značilno, da ne se posega v ustavno besedilo, ampak se amandmaji samo dodajajo k temu besedilu, ki sicer ostaja nespremenjeno.

Za razliko od ameriškega načina se v Evropi ustave praviloma spreminjajo in dopolnjujejo tako, da se ustrezne spremembe in dopolnitve vključijo v ustavno besedilo in postanejo njegov sestavni del. Ustava, ki je spremenjena in dopolnjena na tak način, je preglednejša in razumljivejša, kar je precejšnja prednost pri njenem razlaganju in uporabljanju.

OSAMOSVAJANJE IN POMEMBNEJŠI OSAMOSVOJITVENI DOKUMENTI

Na podlagi ustavnih možnosti, pridobljenih z republiškiimi ustavami in še zlasti po okrepitvi republik in pokrajin nasproti federaciji z ustavami iz leta 1974 ter mednarodno političnih sprememb, predvsem v vzhodni Evropi (padec berlinskega zidu, rahljanje Jugoslavije) se je začel v 90. letih neposreden proces osamosvajanja Slovenije.

Najpomembnejše faze v procesu osamosvajanja so bile:

- Plebiscit o osamosvojitvi Slovenije 23. decembra 1990.
- Sprejem Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS 25. junija 1991 (osamosvojitvena vojna kot odziv na vzpostavitev Slovenije kot samostojne in neodvisne države)
- S to listino sprejem sedanje ustave 23. decembra 1991
- Postopno mednarodno pravno priznanje Slovenije v začetku leta 1992
- Sprejem Slovenije v Organizacijo združenih narodov

Zakon o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je skupščina Republike Slovenije sprejela 6. decembra 1990 leta in je določal, da je odločitev sprejeta, če se zanjo izreče večina glasovalnih upravičencev, kar pomeni absolutno večino.

Na plebiscitu, ki je bil 23. decembra 1990 leta, je 88,5 % vseh glasovalnih upravičencev glasovalo za neodvisno in samostojno državo.

Tri dni pozneje, 26. decembra 1990, je skupščina RS razglasila izid plebiscita in sprejela sklep, da bo v 6. mesecih sprejela ustrezen ustavni akt o vzpostavitvi Slovenije kot samostojne in neodvisne države. 26. december je državni praznik, dan samostojnosti in neodvisnosti RS.

V skladu s tem sklepom je skupščina RS 25. junija 1991 sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti RS. S tem dnem je Slovenija prenehala biti ena od federalnih

enot tedanje Jugoslovanske federacije, v Sloveniji je prenehala veljati zvezna ustava in Slovenija je določila državne meje in postala samostojna in neodvisna država. Po sprejemu te listine je zvezna oblast z vojaško silo oz. intervencijo skušala preprečiti takšno pot Slovenije (osamosvojitvena vojna).

Po uspešni obrambi zoper agresijo sta ostali odprti predvsem vprašanje mednarodnega priznanja Republike Slovenije in sprejem nove ustave republike Slovenije. prve države so priznale republiko Slovenijo, še pred **23. decembrom 1991 leta**, ko je bila sprejeta nova ustava, mnoge pa neposredno po njenem sprejemu. S sprejetjem ustave Republike Slovenije je bila potrjena dosežena samostojnost in neodvisnost Republike Slovenije, ki naj omogoči demokratično in učinkovito delovanje nove države, ter predstavlja potni list za vstop v Evropo in svet.

Ustavna ureditev Republike Slovenije

TEMELJNE ZNAČILNOSTI IN SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE

Temeljne značilnosti vsebine in strukture ustave

a) Ustavna materija

Ustava je temeljni in najvišji splošni pravni akt. Izstopata predvsem dve področji, ki jih urejajo vse ustave in sicer organizacija državne oblasti, zlasti zakonodajne, izvršne in sodne, njihov položaj, organizacijo, pristojnosti in medsebojna razmerja in človekove pravice in svoboščine.

b) Struktura in sistematika ustave

Za vse sodobne ustave je značilno, da vsebujejo normativni del, poleg njega običajno tudi preambulo, nekatere pa tudi posebne dodatke in ustavne amandmaje. Preambula je uvod v ustavo in zato ni sestavni del ustave v pravno-tehničnem pomenu. Preambule izražajo običajno cilj ustave, načela, ki naj usmerjajo njeno uporabo, ali razloge, ki so terjali njeno izdajo.

Osrednji del ustave je njen normativni del v katerem so ustavne določbe oblikovane kot člani. Normativni del ustave Republike Slovenije obsega 174 členov, razvrščenih v deset poglavij. Vsako poglavje je oštevilčeno in naslovljeno.

Posamezna poglavja pa vsebujejo:

- I. poglavje – splošne določbe,*
- II. poglavje – človekove pravice in svoboščine,*
- III. poglavje – gospodarska in socialna razmerja,*
- IV. poglavje – državna ureditev,*
- V. poglavje – samoupravo,*
- VI. poglavje – javne finance,*
- VII. poglavje – ustavnost in zakonitost,*
- VIII. poglavje – ustavno sodišče,*
- IX. poglavje – postopek za spremembo ustave,*
- X. poglavje – prehodne in končne določbe.*

Splošne določbe ustave Republike Slovenije

V prvem in drugem členu ustave je Slovenija opredeljena kot **demokracična, pravna in socialna** država. Ustava teh treh pojmov podrobneje ne opredeljuje. Z določbo, da je Slovenija **demokracična republika**, ustava opredeljuje obliko političnega sistema (demokracična država) in obliko vladavine (republika). Pravna država pomeni zlasti vezanost delovanja vseh državnih organov na pravne predpise, načelo zakonitosti in zagotavljanje človekovih pravic in svoboščin in njihovega pravnega varstva. Socialna država naj bi posameznikom, družinam in nekaterim skupinam zagotavljala določeno stopnjo materialne in socialne varnosti.

Tretji člen ustave opredeljuje **državljsko načelo** in **pravico do samoodločbe** ter **načelo ljudske suverenosti** in **delitev oblasti**. Slovenija je torej organizirana po državljskem načelu, njena državnost pa temelji na pravici naroda do samoodločbe, ki gre po ustavi slovenskemu narodu in ne vsem slovenskim državljanom. Načelo ljudske suverenosti daje oblast ljudstvu Slovenije, izvajanje oblasti pa prenaša na slovenske državljsane, natančneje na

volivce, ki jo lahko izvajajo neposredno ali posredno preko svojih izvoljenih predstavnikov. Načelo delitve oblasti je ena izmed prvin demokratičnega sistema in označuje ureditev razmerja med zakonodajno, izvršilno in sodno oblastjo, v katerem se vsaka izmed teh izvršuje bolj ali manj neodvisno od drugih dveh oblasti in s tem zlorabo oblasti v enem organu.

Četrty člen ustave določa, da je Slovenija ozemeljsko enotna in nedeljiva država. Pomen te določbe je na eni strani v prepovedi federalizacije Slovenije, na drugi strani pa v zahtevi, da tvorijo njeni organi, ki uresničujejo državno suverenost in oblastne funkcije na celotnem ozemlju, enoten organizacijski sistem.

V petem členu ustava zavezuje državo, da na svojem ozemlju **varuje človekove pravice in temeljne svoboščine** in da **varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodnostne skupnosti**. Država mora skrbeti za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce. Ob tem določa, da lahko **Slovenci brez slovenskega državljanstva uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti**. Država mora skrbeti tudi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine.

V šestem členu ustave so določeni **slovenski državni in narodni simboli** – grb, zastava in himna.

V sedmem členu je opredeljeno načelo razmerij med državo in verskimi skupnostmi in določa, da so **država in verske skupnosti ločene. Verske skupnosti so enakopravne, njihovo delovanje pa je svobodno**.

Osmi člen ustave določa, da morajo biti **zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami**, ki obvezujejo Slovenijo.

Devety člen ustave določa načelo lokalne samouprave in predpisuje, da je **v Sloveniji zagotovljena lokalna samouprava**.

Ustava v enajstem členu predpisuje, da je **uradni jezik v Sloveniji slovenščina**. Na območju občin, v katerih živita **italijanska in madžarska narodna skupnost je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina**.

Dvanajsti člen ustave določa, da **državljanstvo Slovenije ureja zakon**.

V trinajstem členu ustava določa, da imajo **tujci v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami vse pravice, zagotovljene s slovensko ustavo in zakoni, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali zakonu samo državljani Slovenije**.

ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

Splošna opredelitev pravic in svoboščin človeka in državljana

Pojem temeljnih pravic in svoboščin

Svoboščine pojmujeemo kot pravni status, ki ga človeku-državljanu priznava pravni red-ustava zoper posege države v njegove temeljne vrednote, kot na primer življenje, osebno svobodo, dostojanstvo, zasebnost,... Človekove pravice pa izhajajo iz pojmovanja človeka kot subjekta

upravljanja javnih zadev. Kot nosilec svoboščin je posameznik neodvisen nasproti državi, ustava pa mu zagotavlja pravno varstvo pred državo kot organizacijo javne oblasti. Kot nosilec pravic je posameznik samostojen nasproti državi, ustava pa mu zagotavlja pravne možnosti za sodelovanje pri upravljanju javnih zadev, kot so predvsem politične pravice-volilna pravica, pravica do političnega združevanja, ... kot delavec pravico do sodelovanja pri upravljanju podjetij, kot prebivalec pravico pri uresničevanju lokalne samouprave ter v drugih oblikah samouprave kot državljan.

Temeljne značilnosti ustavne ureditve človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Temeljne pravice so individualne pravice, ki gredo človeku kot posamezniku. Kot osebne pravice so neodtujljive in neprenosljive. Po pravni ureditvi in po pravnem varstvu pa so javnopravne pravice. Po nosilcih jih delimo na človekove in državljanske pravice. Človekove pravice so tiste, so pravice človeka kot osebe, državljanske pravice so pa tiste pravice, ki pripadajo človeku kot državljanu in jih izgubi z morebitno izgubo državljanstva. Dandanes večina državljanskih pravic uživajo tudi tujci. V pravnem pomenu besede so **temeljne pravice posebna upravičenja**. Njihovo pravno varstvo zagotavljajo predvsem redna in ustavna sodišča, vse večjo vlogo pri varstvu temeljnih pravic pa imajo posebni varuhi teh pravic (ombudsmani). Temeljne pravice so tako pravno iztožljive. Med temeljne pravice v širšem pomenu pa uvrščamo tudi temeljne svoboščine. Te pojmujeemo kot pravni status, ki ga človeku priznava ustava zoper posege države v njegove temeljne vrednote (življenje, osebno svobodo, zasebnost). **Svoboščina** so tista upravičenja, na podlagi katere človek ohranja svojo individualnost, **pravica** pa tista ustavna upravičenja, na podlagi katerih uveljavlja svojo družbenost. In končno poznamo tudi **temeljne človekove dolžnosti**, ki pa so določene nedosledno in pomanjkljivo ali pa sploh niso predvidene v ustavi. V Sloveniji so šele ustavni amandmaji iz leta 1990 dotedanje svoboščine in pravice sistemsko premestili in jih opredelili kot temelj družbene ureditve, vendar tudi ti amandmaji niso zagotovili učinkovitejšega pravnega varstva teh svoboščin in pravic.

Uresničevanje in omejevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Deklaracija o pravicah človeka in državljana je razglasila načelo, po katerem so pravice človeka in državljana omejene samo z enakimi pravicami drugih ter z javno koristjo. To načelo je prevzela tudi naša ustava. Tako določa, da so človekove pravice in temeljne svoboščine omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Omejitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin določa ustava samo izjemoma in to:

- o odvzem prostosti v zvezi z varstvom osebne svobode,
- o omejitve svobode gibanja,
- o izjema od pravice nedotakljivosti stanovanja ter tajnosti pisem in drugih občil,
- o omejitve pravice do zbiranja in združevanja.

Splošne določbe o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah

Splošne določbe v drugem poglavju so tiste določbe, ki veljajo za vse človekove pravice in temeljne svoboščine. Z njimi se to poglavje tudi začinja. Mednje uvrščamo tiste določbe, ki urejajo vprašanja z naslednjo vsebino:

- o enakost pred zakonom
- o uresničevanje in omejevanje pravic
- o začasna razveljavitev in omejitve pravic
- o enako varstvo pravic in pravica do sodnega varstva

a) Enakost prad zakonom (14. člen)

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokolidrugo osebno okoliščino.

Vsi so pred zakonom enaki.

b) Uresničevanje in omejevanje pravic (15. člen)

Človekove pravice in temeljne svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave.

Z zakonom je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kadar tako določa ustava, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine.

Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava.

Zagotovljeni sta sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledice njihove kršitve.

Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri.

c) Začasna razveljavitev in omejitev pravic (16. člen)

S to ustavo določene človekove pravice in temeljne svoboščine je izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem in izrednem stanju. Človekove pravice in temeljne svoboščine se smejo razveljaviti ali omejiti le za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja, vendar v obsegu, ki ga tako stanje zahteva, in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini.

Ustava določa, da tudi v vojnem ali izrednem stanju (teroristično dejanje, revolucija, državni udor) ni mogoče razveljaviti niti omejiti nekaterih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kot so nedotakljivost človekovega življenja, prepoved mučenja, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, domneva nedolžnosti, načelo zakonitosti v kazenskem postopku, pravna jamstva v kazenskem postopku in svoboda vesti.

č) Enako varstvo pravic in pravica do sodnega varstva (22., 23., 24. in 25. člen)

Po tej določbi je vsakomur zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in pred drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih. Enako varstvo pravic je v skladu z ustavnim načelom o enakosti vseh pred zakonom.

Po določbi o pravici do sodnega varstva ima vsakdo pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodi mu lahko samo sodnik, ki je izbran po pravilih, vnaprej določenih z zakonom in sodnim redom.

Sodne obravnave pa so javne in sodbe se izrekajo javno. Izjeme določa zakon.

Vsakomur je zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih.

Razvrstitev in opredelitev posameznih človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Glede na prevladujoče tradicionalne delitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin bomo te pravice in svoboščine po ustavi razvrstili v naslednje skupine:

- o OSEBNOSTNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE
- o POLITIČNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE
- o GOSPODARSKE IN SOCIALNE PRAVICE
- o IZOBRAŽEVALNE PRAVICE TER SVOBODA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
- o POSEBNE PRAVICE NARODNIH SKUPNOSTI IN NJIHOVIH PRIPADNIKOV

a) Osebnostne pravice in svoboščine so po ustavi:

nedotakljivost človekovega življenja (v Sloveniji ni smrtne kazni), **prepoved mučenja, varstvo osebne svobode** (to je ena od najstarejših pravic), **odreditev in trajanje pripora** (po ustavi se sme vzeti prostost v primerih in po postopku, ki jih določa zakon – zapor, pripor, prisilno pridržanje – sodno odločbo izvrši policija ali sodišče), **varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, pravica do povračila škode, domneva nedolžnosti** (kazniva ravnanja so kaznivo dejanje, prekršek, prestop, kršitev, pravna kršitev; pravnomočna sodba je tista za katero ni več možna pritožba; osumljenec = tisti zoper katerega je bila vročena ovadba; obtoženec = je oseba, ki je spoznana za krivo s pravnomočno sodbo), **načelo zakonitosti v kazenskem pravu** (kazniva dejanja so samo tista, katera jih zakon določi in za katera zakon vnaprej predpiše kazen; kazenski zakonik pa je zakon, ki določa kazniva dejanja in kazni za storilce teh dejanj; Slovenija je ena izmed redkih držav na svetu v katerih niso storilci kaznivih dejanj samo ljudje ampak tudi pravne osebe pri katerih gre praviloma za premoženjske zadeve), **pravna jamstva v kazenskem postopku** (ima primeren čas in možnost za pripravo svoje obrambe, da se mu sodi v njegovi navzočnosti in da se brani sam ali z zagovornikom=odvetnikom, da mu je zagotovljeno izvajanje dokazov v njegovo korist, da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje, ali priznati krivde.), **pravica do rehabilitacije in odškodnine, prepoved sojenja o isti stvari, svoboda gibanja, pravica do osebnega dostojanstva in varnosti, varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic, nedotakljivost stanovanja, varstvo tajnosti pisem in drugih občil, varstvo osebnih podatkov, svoboda vesti, prepoved izročitve državljana, prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoved spodbujanja k nasilju in vojni.**

b) Politične pravice in svoboščine

svoboda izražanja, pravica do zbiranja in združevanja (ta določba o pravici do združevanja imajo državljani možnost do državljanskih združenj, med temi združenji so najpomembnejše **politične stranke**. Pravica do združevanja je ustavna podlaga za učlanjevanje, delovanje političnih strank in na podlagi te določbe je bil sprejet 1994 leta zakon o političnih strankah. Z zakonom je določeno da je potrebno najmanj 200 volilcev za ustanovitev stranke in ta velja za ustanovljeno po vprisu v register političnih strank, ki ga vodi ministerstvo za notranje zadeve. Politične stranke so organizacije v okviru katerih državljani oblikujejo politično voljo (programi, mnenja) in sodelujejo na volitvah v državne in lokalne organe. Prevladuje predstavniška demokracija, se pravi odločanje državljanov in državljanov prek njihovih državnih in lokalnih organov. Po ustavi politični pripadniki (slovenske vojske) ne morejo biti člani političnih strank, s tem se lahko preprči fizično prisilo teh organizacij na delovanje državnih organov. Ustava dopušča možnost omejitev pravic, če to zahteva država ali javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni.), **volilna pravica** (je ena od najpomembnejših državljanskih pravic, volimo lahko poslanke in poslance v državni zbor → parlamentarne volitve, predsednika republike, ki ga volimo neposredno, državni svet oziroma

člane državnega sveta → posredne volitve, člane občinskih svetnikov (193) v 11-ih mestih so jih poimenovali za mestni svet in župana → tu imajo večjo veljavo nekandidatne liste. Volilna pravica pripada vsakemu, ki dopolni 18 let in je državljan Republike Slovenije in mu pripada na volitvah samo en glas, te pravice se lahko prizna tudi tujcem na lokalnih volitvah – tujci s stalnim prebivališčem v občini imajo lahko na volitvah tako aktivno (volijo) kot pasivno (so voljeni), **sodelovanje pri upravljanju javnih zadev** (državljeni lahko sodelujemo tako posredno kot neposredno pri upravljanju javnih zadev), **pravica do peticije** (vsak državljan ima pravico do vlaganje peticij (zahteve, pobude na ustrezne državne organe) in do drugih pobud splošnega pomena), **pravica do ugovora vesti** (na primer če zavrnejo opravljanje vojaškega roka ali pomoč zdravstva zaradi verskih ali drugih prepričanj), **pravica do popravka in odgovora**, **pravica do pribežališča**, **izražanje narodne pripadnosti**, **pravica do uporabe svojega jezika in pisave**.

c) Gospodarske in socialne pravice

pravica do zasebne lastnine in dedovanja, **svoboda dela**, **pravica do socialne varnosti** (zajema predvsem pravico do zdravstvenega, pokojninskega, invalidskega in drugega zavarovanja), **pravica do zdravstvenega varstva**, **pravice invalidov**, **zakonska zveza in družina**, **pravice in dolžnosti staršev**, **svobodno odločanje o rojstvu otrok** (svoboda do splava in medicinske pomoči ob težavah ko par ne mora imeti otroka), **pravice otrok**.

č) Izobraževalne pravice ter svoboda znanosti in umetnosti

izobrazba in šolanje, **avtonomnost univerze in drugih visokih šol**, **svoboda znanosti in umetnosti**, **pravice iz ustvarjalnosti**.

d) Posebne pravice narodnih skupnosti in njihovih pripadnikov

posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti, (pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole, da za ohranjanje svoje identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti, ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva, pravica do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja vzgoje in izobraževanja v skladu z zakonom, pravica, da z gmotno in moralno podporo države gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in državama, **položaj in posebne pravice romske skupnosti**, (je ustavna novost, pravno ureditev pa ustava prepušča zakonu).

Pravno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin

a) Formalno varstvo:

Sodno varstvo – neposredni obliki sodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin sta kazenskoopravno in civilnopravno varstvo, posredno pa tudi sodni nadzor nad upravnimi akti v obliki upravnega spora.

Ustavnosodno varstvo – ustavna pritožba, ki je v sistemskem pomenu najpomembnejša oblika pravnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin in jo praviloma vlagajo fizične osebe, le redko tudi pravne osebe, šele takrat, ko so izčrpana vsa druga pravna sredstva

Mednarodnopravno varstvo –

- o pomembnejši mednarodni dokumenti (OZN : Ustanovna listina OZN leta 1945, Splošna deklaracija o človekovih pravicah leta 1948, Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah leta 1966, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah leta 1966, SVET EVROPE : evropska konvencija o človekovih pravicah leta 1950, katero je Slovenija ratificirala 1994 leta).

- o odločanje o kršitvah (Po Protokolu iz leta 1994 stalno Evropsko sodišče za človekove pravice, Odbor ministrov).

b) Neformalno varstvo:

Varuh človekovih pravic – zajema praktično vsa razmerja v javni sferi, zlasti med posamezniki (državljeni) in državo, pri čemer pa ne odloča o teh razmerjih, ampak ima predvsem pravico, da **opozarja državne in druge organe** na morebitne kršitve posameznikovih pravic ter da o njih obvešča najvišje državne organe (parlament-državni zbor) in javnost. V razmerju do drugih ni niti pritožbeni niti hierarhično višji organ. Varuha človekovih pravic izvoli državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev na predlog predsednika republike. Njegova mandatna doba je šest let in po preteku le te je lahko ista oseba še enkrat izvoljena. Njegova funkcija ni združljiva z opravljanjem druge javne funkcije. Varuh človekovih pravic je pri svojem delu neodvisen in samostojen in je predčasno razrešen samo če sam to zahteva, če je obsojen na kaznivo dejanje s kaznijo odvzema prostosti ali zaradi trajne izgube delovne zmožnosti za opravljanje svoje funkcije.

c) Mednarodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Odločilno vlogo mednarodnega varstva človekovih pravic in svoboščin je imela Organizacija združenih narodov. Njena Ustanovna listina iz leta 1945 je zasnovana in utemeljena na spoznanju o potrebi po priznanju in varovanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Na podlagi te listine je Generalna skupščina OZN sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah leta 1948. Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah pa zavezujeta države podpisnice, da uveljavijo pravice iz pakta v svoji zakonodaji. Slovenija je kot ena od pravnih naslednic bivše Jugoslavije prevzela obveznosti iz obeh paktov z aktom o notifikaciji nasledstva leta 1992. Članice Sveta Evrope so ustanovile Evropsko komisijo za človekove pravice in Evropsko sodišče za človekove pravice, ki obravnavata kršitve človekovih pravic in v okviru svojih pristojnosti o njih tudi odločata. Na komisijo lahko naslovi svojo pritožbo katerakoli oseba, nevladna organizacija ali skupina posameznikov zaradi kršitve pravic. Komisija sme obravnavati pritožbo šele potem, ko so bila uporabljena vsa pravna sredstva v državi članici. Po protokolu št. 11, ki je bil sprejet leta 1994 in ki bo začel veljati, ko ga bodo ratificirale vse države članice, pa bo namesto Komisije in Sodišča ustanovljeno stalno Evropsko sodišče. Slovenija je bila sprejeta v Svet Evrope leta 1993. Ob sprejemu je podpisala tudi Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, ratificirala pa jo je leta 1994. Po ustavi se konvencija kot ratificirana in objavljena pogodba uporablja neposredno. Številne pravice iz konvencije je Slovenija prevzela tudi s svojo ustavo, tako, da te pravice uživajo enako pravno varstvo kot druge človekove pravice in temeljne svoboščine.

GOSPODARSKA IN SOCIALNA RAZMERJA

Gospodarska in socialna razmerja opredeljuje tretje poglavje ustave. Po ustavi poznamo dve vrsti gospodarskih in socialnih pravic. Tiste, ki so uvrščene v drugo poglavje uživajo pravno varstvo, med tem ko tiste, ki so uvrščene v tretje poglavje, pa ustava takega pravnega varstva ne priznava, kar pomeni, da ne uživajo sodnega in ustavosodnega varstva.

Varstvo dela: Po tej določbi, s katero ustava začinja tretje poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih, država ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavlja njuno varstvo. Ta določba je predvsem programske narave.

Lastnina: Ustava vsebuje več določb o lastnini. V drugem poglavju zagotavlja pravico do zasebne lastnine kot temeljno človekovo pravico. V tretjem poglavju vsebuje več določb, med njimi je najpomembnejša določba, ki predpisuje, da zakon določa način pridobivanja in uživanja lastnine, tako da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija.

Lastninska pravica tujcev: Po sprejetju ustavnega zakona leta 1997 o spremembi 68. člena ustave tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na vseh nepremičninah in s tem tudi na zemljiščih pod pogoji, ki jih določa zakon, ali če tako določa mednarodna pogodba, ki jo ratificira državni zbor, ob pogoju vzajemnosti. Zakon ali mednarodno pogodbo s tako vsebino sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev.

Razlastitev: Lastninska pravica se lahko v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon (posebnost naše ustave je tudi nadomestilo v naravi).

Javno dobro in naravna bogastva: Javno dobro je nepremičnina, ki je po svoji naravi, namenu ali pravni ureditvi v uporabi vseh in ki ni v pravnem prometu (ceste, ulice, parki, mostovi, reke,...) ali ki je v pravnem prometu z ustreznimi omejitvami (naravni in kulturni spomeniki, zgodovinske zgradbe,...). Na njem se lahko po ustavi pridobi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon. Na podlagi te določbe zakon predpisuje tudi pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva.

Varstvo zemljišč: Ustava prepušča ureditev pravnega varstva zemljišč zakonu (varstvo kmetijskih zemljišč, skrb za gorska in hribovita območja,...)

Zdravo življenjsko okolje: Po tej določbi ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja (Zakon o varstvu okolja, Zakon o temeljnih lastninsko-pravnih razmerjih, Zakon o varstvu živali, zakon določa tudi pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti,...)

Varovanje naravne in kulturne dediščine : Po ustavi je vsakdo dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti (površinske in podzemeljske kraške pojave, izvire, potoke, reke, jezera, redke in značilne živalske vrste, krajinska območja,...) ter kulturne spomenike (predmeti in druge stvari, ki imajo zgodovinski, arheološki, etnološki, antropološki ali naravoslovni pomen).

Podjetništvo: Določba o podjetništvu je edina določba v ustavi, ki neposredno posega na področje gospodarstva. Po tej določbi je gospodarska pobuda svobodna. Vloga države je omejena le na določanje pogojev za ustavljanje gospodarskih organizacij in na skrb, da te organizacije ne opravljajo svoje dejavnosti v nasprotju z javno koristjo (Zakon o gospodarskih družbah). Po ustavi so tudi prepovedana dejanja nelojalne konkurence in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco.

Soodločanje: Po tej določbi delavci sodelujejo pri upravljanju v gospodarskih organizacijah in zavodih na način in pod pogoji, ki jih določa zakon. Na podlagi te določbe je bil sprejet zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju, ki določa načine in pogoje sodelovanja delavcev pri upravljanju gospodarskih družb in podjetij, ki opravljajo gospodarske javne službe, ter drugih ustreznih organizacij (bank, zavarovalnic in zavodov).

Sindikalna svoboda : Ustava zagotavlja organizacijsko (pravica do ustanavljanja sindikatov, včlanitev, izstop) in akcijsko sindikalno svobodo (pravica do prostega delovanja, pravica do stavke in drugih oblik delovanja).

Pravica do stavke: Ustava določa, da imajo delavci pravico do stavke. Potek stavke praviloma ureja zakon ali drug predpis. Če zahteva javna korist se po ustavi pravica do stavke z zakonom omeji. Več zakonov predvideva tudi določena dela in naloge, ki jih morajo ustrezne osebe opravljati tudi med stavko (Zakon o notranjih zadevah, Zakon o carinski službi, Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, Zakon o zračni plovbi,...).

Primerno stanovanje: Po tej določbi država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje. ta določba ima izrazito programsko naravo.

Pravice zaposlenih ljudi : Po ustavi imajo v Sloveniji zaposleni tujci in člani njihovih družin posebne pravice, ki jih določa zakon.

DRŽAVNA UREDITEV

Državni zbor

Državni zbor je predstavniški organ Republike Slovenije s tem njen najvišji organ izvoljen z neposrednimi, tajnimi in splošnimi volitvami na podlagi splošne in enake volilne pravice.

Po funkciji je **ustavodajni organ**, kar je v bistvu njegova najpomembnejša funkcija in **zakonodajni organ** (sprejema ustavne spremembe-ustavne zakone, zakone, odloke, svoj poslovník, državni proračun in zaključni račun, ratificira mednarodne pogodbe, razpisuje referendum). Poleg tega ima še **volilno funkcijo** (voli predsednika države, voli predsednika vlade in imenuje ministre, voli ustavne sodnike in druge sodnike, voli varuha človekovih pravic, imenuje člane računskega sodišča in guvernerja centrale banke) in **nadzorno funkcijo** (odloča o nezaupnici in zaupnici vladi, ter ustavnih obtožbah zoper predsednika republike, predsednika vlade, ministre, odreja parlamentarne preiskave, odločba o interpelaciji).

Volilni sistem ureja zakon, ki ga sprejme DZ z 2/3 večino glasov vseh poslancev. Poslanci so predstavniki ljudstva in niso vezani na kakršna koli navodila. Šteje 90 poslancev, dva poslanca volijo pripadniki narodnih skupnosti (enega italijanska in enega madžarska narodna skupnost), 88 poslancev pa volimo na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah.

Mandatna doba poslancev v državnem zboru traja štiri leta, posamezni poslanski mandati pa se delijo po proporcionalnem volilnem sistemu na dveh ravneh in sicer v posamezni volilni enoti (osem volilnih enot, ki se razdeli na toliko volilnih okrajev kolikor se v volilni enoti voli poslancev, torej enajst poslancev - enajst volilnih okrajev, kjer se v vsakem volilnem okraju glasuje za enega kandidata) in na ravni celotne države. Uveden je tudi prag za vstop v državni zbor. (4 % volilni prag-stranka z najmanj štirimi poslanci).

VOLILNI SISTEMI

Imamo večinske, ki enostavnejši in kjer volilci volijo enega poslanca. Na volitvah pa mora prejeti večino glasov (ostali glasovi se ne upoštevajo in prav zato je krivičen, ker ne izraža politične volje večjega števila ljudi). Pogojuje obstoj dveh političnih strank s tem da je ena vladna stranka po drugi strani pa je opozicijska stranka – ta sistem je značilen za anglosaške države.

V večini evropskih držav pa poznajo proporcionalni volilni sistem. Bistvo le tega sistema so velike volilne enote z večposlanskimi mandati. V državah s tem sistemom se poslanske mandate porazdeli proporcionalno, se pravi glede na število glasov. V tem je tudi pravičnejši. Posledica tega sistema je strankarska razcepljenost in večje število političnih strank. Nobena stranka pa ne more pridobiti vso vlado. Koalicijska vlada je zveza večih političnih strank pri njenem oblikovanju in delovanju je veliko bolj naporneje kot pri večinskem sistemu. Oba sistema sta demokratična, kajti vprašanje demokratičnega sistema je vprašanje človekovih pravic.

KANDIDATNE LISTE so liste s kandidati za volitve v državni zbor (vsebujejo ime, priimek in kateri politični stranki pripada kdo). Politične stranke na kandidatnih listah morajo imeti najmanj 200 volilcev, pripadniki ene stranke in vsaj trije poslanci. Najpomembnejše so strankarske kandidatne liste, saj imajo v praksi možnost za izvolitev. Danes kandidatne liste, ki jih vložijo državljani nimajo nikakršnih možnosti za uspeh, do sedaj ni bil izvoljen še nihče iz državljskih kandidatnih list.

Po ustavnem zakonu je bilo v Sloveniji leta 2000 uveden droopov količnik po katerem ugotavljajo potrebno število glasov volivcev za poslance.

Referendum

Referendum je najpomembnejša oblika **neposredne demokracije** s pomočjo katere volivci neposredno odločajo o posameznem pravnem aktu (ustavi, zakonu, odloku ipd.) ali o drugem volilnem vprašanju, ki je pomembno za družbeno skupnost. Obstoje referenduma v posameznem sistemu nujno pomeni, da predstavniško telo ni izključni zakonodajalec, temveč je v tej funkciji tudi ljudstvo. Zakonodajni referendum je predviden le fakultativno; državni zbor ga lahko razpiše na svojo pobudo (predlog lahko da vsak poslanec) ali na zahtevo najmanj tretjine poslancev, državnega sveta ali 40.000 volivcev. V prvem primeru lahko državni zbor predlog sprejme ali zavrne, v drugem primeru pa je državni zbor dolžan razpisati referendum.

Zakonodajni referendum je lahko predhoden ali naknaden. Na predhodnem referendumu se volivci vnaprej izjavljajo o vprašanjih, ki se urejajo z zakonom. Predlog oziroma zahteva za razpis predhodnega referenduma se lahko vloži od dneva, ko je predlog zakona predložen državnemu zboru, do začetka tretje obravnave. Rok za zbiranje podpisov za podporo zahtevi volivcev je odvisen od tega, ali je bila pobuda vložena pred ali po prvi obravnavi predloga zakona. Državni zbor pred potekom tega roka ne sme začeti tretje obravnave zakona. Državni zbor mora razpisati predhodni referendum najkasneje v 30 dneh po vložitvi zahteve za razpis referenduma.

Naknadni referendum pa je namenjen izjavljanju o zakonu, ki ga je državni zbor že sprejel. Pooblaščen subjekt ga lahko zahtevajo najkasneje v 7 dneh po sprejemu zakona. Državni zbor mora razpisati naknadni referendum najkasneje v 7 dneh po vložitvi zahteve.

Akt o razpisu referenduma se objavi v Uradnem listu Republike Slovenije in v javnih občilih.

Poslanski mandat

Poslanski mandat: DZ se voli za 4 leta. V posebni določbi pa je urejeno njegovo prenehanje v primeru vojne in izrednega stanja. Naši poslanci imajo predstavniški ali reprezentativni mandat. Značilnost tega je v tem, da so poslanci samostojni pri opredeljevanju in glasovanju in da pri tem niso vezani na navodila svojih volivcev. Nasprotje takšnemu mandatu je vezani ali imperativni mandat, za katerega je značilno, da so poslanci vezani na navodila volivcev in celo veljavnost njihovih glasov je odvisna od vezanosti na ta navodila.

Imuniteta po naši ustavi

Imuniteta pomeni jamstvo pravne varnosti in svobodno delovanje članov predstavniških teles ter neodvisnost nosilcev imunitete pri njihovem delu. Imuniteta pomeni svojevrsten kompromis med omejevanjem ene vrednote v prid izvajanja druge. Imuniteta ne pomeni osebne pravice pač pa je v javnem interesu. Imuniteto pri nas uživajo: varuh človekovih pravic, poslanci, člani državnega sveta, sodniki. Predsednik republike nima imunitete.

Poklicna imuniteta pomeni, da nosilci imunitete niso odgovorni za izrečeno mnenje ali glas pri opravljanju svojega dela oziroma funkcije. **Kazenska imuniteta** pa pomeni, da za nosilca imunitete ni mogoče odrediti pripora ali uvesti kazenskega postopka brez dovoljenja državnega zbora, če se nosilec sklicuje na imuniteto. ***Poslanska imuniteta*** (83. člen ustave): pomeni pravno neodgovornost in nedotakljivost članov predstavniškega telesa za določena kazniva dejanja. Delimo jo na materialno (poklicno) in na procesnopravno (nepoklicno). Poleg poslancev uživajo enako imuniteto tudi člani državnega sveta (odločajo sami) in sodniki ustavnega sodišča (odloča državni zbor). Poklicna imuniteta: poslanci niso kazensko odgovorni za mnenja ali glas, ki so ga izrekli pri opravljanju svoje funkcije na sejah,

komisijah ali odborih (lahko kritizirajo, izražajo svoje mnenje, glasuje). Poklicna imuniteta je absolutna, in velja tako v času opravljanja poslanske funkcije kot tudi po izteku poslanskega mandata. Njej se poslanec ne more odreči. Nepoklicna imuniteta: varuje poslanca pred odvzemom prostosti in kazenskim postopkom za kazniva dejanja, ki niso neposredno povezana z opravljanjem njegove funkcije. Ne izključuje pa kazenske odgovornosti za storjeno dejanje. Poslanec ne sme biti priprt, če se sklicuje na imuniteto, dokler tega ne odobri državni zbor. Tako dovoljenje pa ni potrebno, če se poslanec na imuniteto ne sklicuje (naša posebnost). Imuniteta pa ne velja, če ga zalotijo pri kaznivem dejanju, za katerega je predpisana kazen nad 5 let. Nepoklicna imuniteta pa je relativna in poslanca varuje le toliko časa, dokler mu traja mandat. Poleg tega se nanaša le na pripor in kazenski postopek.

Varuh človekovih pravic: ima pravico do poklicne imunitete; ne odgovarja za mnenja in predloge, ki jih je izrekel med opravljanjem svoje funkcije. Prav tako ne sme biti priprt v kazenskem postopku, ki je uveden proti njemu v zvezi z opravljanjem njegove funkcije; brez dovoljenja državnega zbora.

Člani državnega sveta uživajo enako imuniteto kot poslanci, torej poklicno in kazensko.

Predsednik republike nima imunitete in je zoper njega možno sprožiti kazenski postopek. Je odgovoren za dejanja, ki jih stori med opravljanjem svoje funkcije. Državni zbor ga lahko obtoži pred ustavnim sodiščem zaradi kršitve ustave. Prav tako ga lahko pokličejo na zaslišanje kot pričó ali preiskovanca.

Predsednik vlade in ministri so kazensko odgovorni in jih državni zbor lahko obtoži pred ustavnim sodiščem zaradi kršitve ustave in zakona.

Sodniška imuniteta (materialna in procesna, v mejah poklicne) se izraža v tem, da nikogar, ki sodeluje pri sojenju, ni mogoče klicati na odgovornost za mnenje, ki ga je dal pri odločanju na sodišču. Sodnik ne sme biti priprt, niti ne sme zoper njega biti uveden kazenski postopek, če tega ne dovoli državni zbor. Sodniki pa ne uživajo kazenske imunitete za kazniva dejanja storjena izven sodišč.

Ustavni sodniki imajo imuniteto ožjo kot poslanci državnega zbora; imajo torej poklicno nimajo pa kazenske (o njihovi imuniteti odloča državni zbor).

Državni svet

Državni svet je samostojen državni organ in je po ustavi opredeljen kot zastopstvo temeljnih družbenih skupin nosilcev gospodarskih, socialnih, poklicnih in lokalnih interesov. Večina pristojnosti državnega sveta se nanaša na **zakonodajno funkcijo** (predlaganje zakonov, odločilni veto, zahteva za razpis zakonodajnega referendumá, zahteva za uvedbo parlamentarne preiskave, dajanje mnenj državnemu zboru). Čeprav državni svet ne sprejema nobenega zakona, lahko prepreči ali vsaj odloži sprejem zakona in vpliva na njegovo vsebino. Pri morebitnem ponovnem glasovanju v državnem zboru na zahtevo državnega sveta pa je potrebna večina vseh poslancev (46 poslancev). Državni svet ne more aktivno posegati v ustavnorevidijski postopek, niti nima možnosti neposredno vplivati na sestavo, delovanje in nadzor nad delom vlade. Državni svet sestavlja 40 članov, svoje funkcije ne opravljajo poklicno, njihova mandatna doba traja pet let. Volitve v državni svet so posredne, ureja ga zakon, ki ga sprejme DZ z 2/3 večino glasov vseh poslancev. in pri tem jih volijo člani predstavniškega organa tiste organizacije oziroma skupnosti, ki jo v državnem svetu zastopajo. Kadar pa zastopajo več organizacij oziroma skupnosti hkrati, jih volijo posebej za to izvoljeni predstavniki-elektorji po pravilih, ki določajo tudi kandidiranje in jih same določajo organizacije oziroma skupnosti seveda v skladu z Zakonom o državnem svetu.

Predsednik republike

Predsednik Republike je individualni državni organ v parlamentarnem sistemu, ki opravlja funkcijo šefa države, ki predstavlja državo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil. Volimo ga na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah po dvokrožnem večinskem volilnem sistemu, pri katerem je izvoljen kandidat, ki dobi večino oddanih veljavnih glasov. Predsednik republike se voli za dobo petih let in ne more biti izvoljen več kot dvakrat zaporedoma za to funkcijo. Kandidata za predsednika republike lahko predlagajo politične stranke, lahko volivci s podpisovanjem- najmanj 5000 in najmanj deset poslancev državnega zbora s podpisovanjem. Predsednik republike ima predvsem naslednje pristojnosti :

- o predlaga kandidata za predsednika vlade,
- o razpisuje volitve v državni zbor,
- o razglša zakone,
- o predlaga kandidate za sodnike ustavnega sodišča,
- o predlaga kandidata za varuha človekovih pravic,
- o predlaga kandidate za člane računskega sodišča in guvernerja centralne banke,
- o postavlja in odpokliče predstavnike Slovenije v tujini (veleposlanike, poslanike),
- o izdaja listine o ratifikaciji,
- o odloča o pomilostitvah.

Po ustavi predsednik republike lahko izdaja v izrednem ali vojnem stanju ali takšnih razmerah v katerih se državni zbor ne more sestati tudi uredbe z zakonsko močjo. Predsednik republike je po ustavi politično odgovoren in v tem pomenu predvideva ustava morebitno vložitev ustavne obtožbe zoper predsednika republike, katere ga lahko razrešijo ustavni sodniki z dvotretjinsko večino (6 glasov od 9). Predsednik republike nima imunitete in je zoper njega mogoče sprožiti kazenski postopek.

Vlada

Vlada kot kolegijski organ (sestavljena iz predsednika vlade in članov-ministrov) je izhajajoč iz parlamentarnega sistema temeljni nosilec izvršilne oblasti v sodelovanju s predsednikom države in državno upravo. Vlada je hkrati vrh izvršilne funkcije in najvišji državni organ državne uprave, kar ji daje tudi upravno funkcijo (usmerja, usklajuje in nadzoruje delo državne uprave). Nasproti državnemu zboru je vlada njegov predlagalno-izvršilni organ, saj skrbi za izvrševanje politike in zakonov ter drugih aktov, ki jih sprejme državni zbor, ter na drugi strani državnemu zboru predlaga sprejem zakonov in drugih aktov, med njimi sprejem državnega proračuna.

Po naši ustavi oblikujemo vlado v dveh fazah. V prvi fazi državni zbor izvoli na predlog predsednika republike, po predhodnem posvetovanju z vodji poslanskih skupin, predsednika vlade in sicer s tajnim glasovanjem z večino glasov vseh poslancev (absolutna večina – najmanj 46 glasov poslancev). V drugi fazi pa državni zbor na predlog predsednika vlade imenuje ministre z javnim glasovanjem z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev (edina država v kateri parlament odloča o ministrih v vladi). Vlada lahko začne opravljati svojo funkcijo, ko sta imenovani dve tretjini ministrov. Predsednik vlade in ministri ne morejo hkrati opravljati funkcij v državnih organih, sodiščih, organih lokalnih skupnosti in drugih javnih funkcij niti ne smejo opravljati drugih dejavnosti, ki po zakonu niso združljive s funkcijo člana vlade (poslancu če postane član vlade njegova funkcija v tem času miruje). Za parlamentarni sistem je značilno, da vlada ne more delovati, če nima podpore v parlamentu, kateremu je tudi odgovorna za svoje delo.

Odgovornost vlade je v naši ustavi dokaj podrobno opredeljena. Državni zbor lahko izglasuje **nezaupnico vladi** le tako, da na predlog najmanj desetih poslancev z večino glasov vseh

poslancev izvoli novega predsednika vlade, kar imenujemo **konstruktivna nezaupnica**. Med vložitvijo predloga za izvolitev novega predsednika vlade in volitvami mora preteči najmanj 48 ur, razen če državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev na sklene drugače ali če je država v vojnem ali izrednem stanju. Z izvolitvijo novega predsednika vlade je dotedanji predsednik vlade razrešen, čimer preneha funkcija tudi ostalim članom vlade. Da ne bi prišlo do brezvladja, določa ustava, da mora dotedanja vlada opravljati do prisege nove vlade tekoče posle. Posebna oblika uveljavljanja odgovornosti vlade oziroma posamičnih ministrov državnemu zboru je interpelacija, katero lahko vloži najmanj deset poslancev. Za izglasovanje interpelacije je potrebna večina vseh poslancev, pri tem pa ni nujno, da se glasovanje konča z izrekom nezaupnice vladi ali razrešitve posameznega ministra, lahko zgolj z neko izjavo parlamenta.

Ali ima vlada še večinsko podporo v državnem zboru lahko preveri predsednik vlade, ki lahko zahteva **glasovanje o zaupnici** (posebej ali ob sprejemanju kakšnega zakona ali druge odločitve). Med zahtevo za glasovanje o zaupnici vladi in glasovanjem mora preteči najmanj 48 ur. Tudi za zaupnico je potrebna večina glasov vseh poslancev in če jo državni zbor ne izglasuje sta možni dve rešitvi ali državni zbor v tridesetih dneh izvoli novega predsednika vlade ali pa v tem času pri ponovnem glasovanju o zaupnici izglasuje zaupnico dotedanjemu predsedniku vlade. Šele če se ne zgodi ne eno ne drugo, razpusti predsednik republike državni zbor in razpiše nove volitve. Mandatna doba vlade je vezana na mandatno dobo državnega zbora.

Poznamo dve vrsti nezaupnici: *klasična ali negativna*, ki jo lahko izglasuje parlament z večino glasov vseh poslancev po zrušenju vlade. Predvsem v Franciji pred 2. svetovno vojno je skoraj vsak mesec imela novo vlado zato so uvedli polpredsedniški sistem. V Nemčiji so šli v drugi sistem in so uvedli novo vrsto nezaupnice, ki jo imenujemo **konstruktivna nezaupnica**. Tu lahko parlament da vladi nezaupnico samo tako, da izvoli novega predsednika vlade. Ta nezaupnica je bistveno zahtevnejša, težko jo je izglasovati in krepiti vlado, kar pa je slabost. Po nemškem zgledu je slovenska ustava prevzela to nezaupnico in tudi v tem primeru je potrebna večina glasov vseh prisotnih poslancev, se pravi 46. poslanskih glasov.

Ena od oblik politične odgovornosti vlade v državnem zboru je **ustavna obtožba**. Državni zbor obtoži vlado zaradi kršitve ustave ali zakonov pred ustavnim sodiščem. Za razrešitev je potrebna 2/3 večina glasov vseh poslancev.

Odgovornost ministrov

Dvojnost položaja in vloga ministrov kot članov vlade in kot šefov ministrstev se jasno kaže v njihovi odgovornosti, zlasti politični. Ta je prav tako dvojna: kolektivna in individualna. Vsak minister kot član vlade odgovarja za delo vlade kot celote. Pri tem primeru gre za kolektivno odgovornost ministrov. Ta se kaže v tem, da je vsak minister odgovoren za vsako odločitev vlade ne glede na to, ali se strinja z odločitvijo vlade in celo v primeru, da je glasoval proti sprejeti odločitvi. Svoje odgovornosti za odločitve vlade se lahko reši le če odstopi s funkcije ministra. Posledica kolektivne odgovornosti ministra se kaže v tem, da je minister na svojem položaju lahko le toliko časa, dokler je na položaju vlada katere član je. Individualna odgovornost ministra se kaže v tem, da je vsak minister v celoti odgovoren tudi za delo ministrstva, ki ga vodi in seveda tudi za svoje lastno delo. Ta odgovornost lahko ima različne posledice, zlasti razrešitev ali odstop. Odgovornost ministra je torej politična, ki se kaže kot kolektivna in individualna odgovornost ter kazenska odgovornost, ki se izraža preko obtožbe ministra. Načelo kolektivne in individualne odgovornosti je določeno tudi v naši ustavni ureditvi. Vlada in posamezni ministri so v okviru svojih pristojnosti samostojni in odgovorni DZ. Po zakonu predsednik vlade lahko predlaga razrešitev posameznega ministra, sam predsednik vlade ali posamezen minister pa ima pravico odstopiti in svoj odstop tudi obrazložiti v DZ.

Razmerja med državnimi organi

Razmerje državnega zbora do državnega sveta

Položaj državnega zbora je bistveno močnejši, saj opravlja vse funkcije sodobnega parlamenta, medtem ko ima državni svet samo nekatere z ustavo določene pristojnosti v zvezi z izvajanjem pristojnosti državnega zbora. Pristojnosti državni svet jasno kažejo na njegov podrejen položaj v primerjavi z državnim zborom. Državni svet namreč nima nobenih zakonodajnih pristojnosti, ker ne more sprejemati zakonov, temveč lahko samo posredno sodeluje pri njihovem sprejemanju. Sodeluje namreč samo tako, da lahko upravi zakonodajno iniciativo in odločilni veto, poleg tega pa lahko zahteva od državnega zbora razpis zakonodajnega referendumu. V vsakem primeru pa lahko zakon sprejme samo državni zbor.

Razmerje državnega zbora do predsednika republike

Parlament ima manjši vpliv kot predsednik republike. V Republiki Sloveniji je predsednik republike izvoljen neposredno, kar je v parlamentarnih sistemih neobičajno. V naši ureditvi ima predsednik republike v glavnem manjše možnosti, da vpliva na položaj in delovanje parlamenta kot je navada. Zato je povezanost med državnim zborom in predsednikom v naši ureditvi še manjša kot to velja za razmerja med parlamentom in šefom države v drugih parlamentarnih sistemih.

Razmerje med državnim zborom in vlado

Razmerje med tema dvema v naši ureditvi je v glavnem pogojeno s temeljnimi značilnostmi parlamentarnega sistema, čeprav v marsičem od tega odstopa in sicer v smeri skupščinskega sistema. Delno je to storila ustava v še večji meri pa drugi akti, namreč zakoni in poslovnik državnega zbora. Zelo pomembno je sodelovanje med vlado in državnim zborom, ki je v parlamentarnem sistemu nujno, zelo intenzivno in raznovrstno. Tako zakon o vladi določa, da morata vlada in vsak minister odgovarjati na poslanska vprašanja in zavzeti stališča, do predlogov državnega zbora in posameznih poslancev. Vlada mora sodelovati pri delu državnega zbora, ima pravico dati mnenje k vsakemu zakonu ali drugemu aktu, ki ga ni sama predlagala.

Državni zbor in ustavno sodišče.

Ustavno sodišče ima položaj in pristojnosti kakršne so običajne v drugih evropskih državah. Tako je tudi njegovo razmerje do državnega zbora, čeprav ima Slovenska ureditev neke posebnosti. Zlasti to velja za postavitve ustavnih sodnikov na njihovo funkcijo (ustavne sodnike voli državni zbor na predlog predsednika republike). Sicer pa je razmerje med državnim zborom in ustavnim sodiščem v tem, da državni zbor sprejema zakone, katerih skladnost z ustavo presoja ustavno sodišče. Državni zbor z zakonom ureja pomembna vprašanja položaja in delovanja ustavnega sodišča in položaja sodnikov ustavnega sodišča. Zlasti pa je pomembno to, da lahko zakon določi še nove pristojnosti ustavnega sodišča, poleg teh, ki so že določeni v sami ustavi. Zakon določa, da sredstva za delo ustavnega sodišča določi državni zbor v okviru državnega proračuna vendar na predlog samega ustavnega sodišča tudi sama odloča o uporabi teh sredstev. Državni zbor tudi odločilno vpliva na kadrovske sestavo ustavnega sodišča. Državni zbor lahko neposredno vpliva na delo ustavnega sodišča. Ustavno sodišče odloča o imuniteti ustavnih sodnikov. Ustavno sodišče seveda v okviru svojih pristojnosti tudi pomembno vpliva na delo državnega zbora, saj je ta dolžan upoštevati in izvajati odločitve ustavnega sodišča.

Razmerje med državnim svetom in vlado.

Državni svet ne sprejema nobenih končnih odločitev, vendar pa lahko dokaj močno vpliva na odločanje v državnem zboru. Iz ustavne ureditve izhaja, da med državnim svetom in vlado ni nobenega ustavno določenega razmerja, kajti vsa razmerja med zakonodajno in izvršilno oblastjo, značilna za parlamentarni sistem se izrecno nanašajo samo na vlado in državnim zborom. Tak položaj je običajen za sistem nepopolne dvodomnosti parlamenta in je ena največjih značilnosti takega sistema.

Bistvene razlike med DZ in DS

Državni zbor je predstavniški organ Republike Slovenije in s tem njen najvišji organ. Ima zakonodajno funkcijo-je zakonodajalec. Opravlja pa lahko tudi funkcijo ustavodajalca. To je hkrati tudi najpomembnejša funkcija. Državni zbor je sestavljen iz 90-ih poslancev, kot predstavnikov ljudstva Slovenije. Volimo jih volivci, neposredno in tajno v 11 volilnih okrajih. Kandidati morajo biti državljani Republike Slovenije, volijo pa lahko tudi samo tisti ki imajo slovensko državljanstvo. V vsakem volilnem okraju je izvoljenih 11 poslancev, kar znese 88. 2 poslanca sta predstavnika narodnih skupnosti-te volijo samo pripadniki italijanske in madžarske skupnosti. Ustava ne ureja volilnega sistema. To prepušča zakonu o volitvah v državni zbor. Leta 2000 je bilo sprejeto dopolnilo 80-ega člena ustave, po katerem sedaj pri nas volimo poslance po proporcionalnem sistemu. Poslanci so predstavniki ljudstva, oziroma volivk in volivcev, ki jih volimo za dobro 4-h let. Imajo predstavniški oziroma reprezentativni mandat in niso vezani na kakršnakoli navodila. Svojo funkcijo opravljajo poklicno in ni združljiva z drugimi predstavniškimi funkcijami. Uživajo pa tudi imuniteto; in sicer: poklicno (profesionalno) po kateri niso kazensko odgovorni za svoj glas ali mnenje ki so ga izrekli na sejah državnega zbora; in kazensko po kateri zoper poslanca ni možno odrediti pripora, niti uvesti kazenskega postopka brez dovoljenja državnega zbora. Kazenska imuniteta pa ne velja, če je poslanec zaloten pri kaznivem dejanju, za katerega je predpisana zaporna kazen nad 5 let. Najpomembnejše pristojnosti državnega zbora so: - zakonodajna (normativna) funkcija; sprejemanje ustave in ustavnih sprememb, zakonov, svojega poslovnika, državnega proračuna in zaključnega računa, potrjevanje mednarodnih pogodb in razpisovanje referendumov; - volilna funkcija; voli in razrešuje svojega predsednika in predsednika vlade, ministre, sodnike ustavnega sodišča in druge sodnike, imenuje guvernerja centralne banke, varuha človekovih pravic, člane računskega sodišča; - nadzorna funkcija; odreja parlamentarne preiskave, odloča o zaupnici oziroma nezaupnici vladi, o obtožbi predsednika republike, vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem.

Državni Svet : Glede na to, da je naša država unitarna in da je državni zbor enodomen, je državni svet povsem **samostojen državni organ**. Državni svet ni **predstavnik** vsega ljudstva kot državni zbor, temveč je opredeljen kot zastopstvo nosilcev temeljnih družbenih interesov, socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih. **Sestavljen** je iz 40-ih članov, ki se volijo za dobro 5-ih let. **Kandidirajo** lahko le tisti, ki opravljajo ustrezno dejavnost oziroma so v delovnem razmerju, volijo pa lahko tudi tujci ki opravljajo ustrezno dejavnost. Volitve v državni svet ureja zakon.

Volitve so posredne, tajne in potekajo po enokrožnem, večinskem sistemu; člane pa volijo predstavniki temeljnih družbenih skupin prek organizacij, v katere so organizirani in preko katerih delujejo:

- o 4 predstavniki delodajalcev se volijo v državni svet preko predstavnikov pri Gospodarski zbornici,
- o 4 predstavniki delojemalcev se voli preko sindikatov,
- o 4 predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih podjetnikov se voli preko zbornic, društev, zvez,
- o 6 predstavnikov negospodarskih dejavnosti se voli preko zavodov, kjer so ti zaposleni (univerze, šole, društva,...)
- o 22 predstavnikov lokalnih interesov pa preko volilnih teles v lokalnih skupnostih (preko občinskih in mestnih svetov).

Predstavniki v državnem svetu uživajo enako **imuniteto** kot poslanci, torej poklicno in kazensko. Njihov mandat je imperativni, torej so vezani na navodila interesnih organizacij, ki so jih izvolili in ki jih zastopajo. Svojo funkcijo pa ne opravljajo poklicno, ampak je častna. Državni svet nima zakonodajne funkcije, ima pa: - predlagalno (iniciativno) funkcijo; državnemu zboru predlaga sprejem zakonov, - svetovalno (konzultativno) funkcijo; daje svoje mnenje o zadevah iz pristojnosti, lahko zahteva da državni zbor ponovno glasuje o zakonu (suspenzivni veto); - nadzorno (kontrolno) funkcijo; lahko zahteva razpis referendumu o vprašanjih, ki se urejajo z zakonom, zahteva parlamentarno preiskavo o zadevah javnega pomena. Glede na to, da državni svet o ničemer ne odloča samostojno, in da je kljub vsemu samostojen državni organ, pa lahko pri nas ugotavljamo elemente dvodomnosti.

Ustavna ureditev sodstva

Skupek organov, ki neposredno opravljajo sodno funkcijo, se imenuje sodstvo. Širše pa sodeljujejo pri opravljanju sodne funkcije tudi drugi organi, ki skupaj tvorijo pravosodje. Izraz pravosodje pa se uporablja tudi za označitev področja delovanja, ki se nanaša na različne dejavnosti v zvezi z izvajanjem sodne funkcije. Sklop pravosodnih organov imenujemo tudi pravosodni sistem, ki zajema sodišča in nekatere druge organe in službe, ki so trajno povezani z delovanjem sodne funkcije. **Navadno se v ožjem pomenu šteje za pravosodje samo sodstvo, torej organi, ki izvajaj sodno funkcijo. V širšem pomenu pa za pravosodje štejejo tudi vse druge subjekte, ki delujejo na področju pravosodja, kot so tožilstva, odvetniki in organi pravosodne uprave, pri nas pa tudi organe za postopek o prekrških in javno pravobranilstvo.**

Sodno funkcijo opravljajo sodniki, organizirani preko sodišč. Sodišča imajo različne pristojnosti: krajevna, stvarna. Sodišča so samostojni (navznoter, pri opravljanju svoje funkcije) in neodvisni državni organi (navzven, niso vezani na navodila drugih organov). Pomembno ustavno načelo v naši ustavi je neodvisnost sodnikov, to so osebe, ki opravljajo sodno oblast. Ustava vsebuje eno samo določbo o sodiščih; in sicer da je vrhovno sodišče najvišje sodišče v državi, hkrati pa prepoveduje ustanavljanje izrednih sodišč v obdobju miru. Pravno ureditev in organizacijo le-teh pa prepušča zakonu.

Sodstvo deluje po načelu neodvisnosti: ni pod vplivom navodil drugih organov; po načelu zakonitosti: pri odločanju so vezani samo na ustavo in zakone; po načelu kolegičnosti: senati; po načelu laičnosti: udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti (porotniki); po načelu javnosti: delo je javno (sojenja, obravnave, sodbe); po načelu instančnosti: višja sodišča odločajo o pritožbah.

Sodišča

Okrajna sodišča: sojenja na prvi stopnji, manj pomembne zadeve, manjše zagrožene kazni, civilne zadeve, zapuščine, vodenje zemljiških knjig; sodnik posameznik.

Okrožna sodišča: sojenja in odločanje na prvi stopnji, bolj pomembne zadeve, kazensko civilne zadeve, gospodarski spori, intelektualna lastnina, sodni register, sodnik posameznik ali senat.

Višja sodišča: sojenja na drugi stopnji, pritožbe zoper odločbe prvih dveh, spori o pristojnosti med temi sodišče, senat.

Vrhovno sodišče: sojenje na tretji stopnji, najvišje v Republiki Sloveniji, pritožbe zoper odločbe sodišč druge stopnje, upravni spor, spori med nižjimi sodišči, senat 3 ali 5 sodnikov. Sodniki delujejo po načelu neodvisnosti, vezani so samo na ustavo in zakone. Niso vezani na navodila drugih organov. Pri izvajanju sodne oblasti lahko sodelujejo tudi državljani. Sodniško funkcijo opravljajo poklicni sodniki (izobrazba, izpit) in sodniki porotniki (državljani laiki, poklicno). Sodniška funkcija je trajna. S tem se zagotovi večja neodvisnost sodnikov. Sodniki lahko tudi napredujejo. Sodniki vrhovnega sodišča pa so lahko izvoljeni samo s strani državnega zbora. Sodnike voli državni zbor na predlog sodnega sveta. Sodni svet je sestavljen iz 11 članov: 5 jih imenuje državni zbor na predlog predsednika republike, 6 pa jih volijo sodniki izmed sebe. Razreši jih lahko državni svet na predlog sodnega sveta, če pri opravljanju svoje funkcije huje kršijo ustavo ali zakon; ali za naklepno storjeno kaznivo dejanje z zlorabo sodniške funkcije. Funkcija sodnika ni združljiva s funkcijami v drugih organih. Sodniki imajo imuniteto ožjo kot poslanci: samo poklicno, ne pa tudi kazenske. Ustavna ureditev: Položaj izhaja iz temeljnega načela državne ureditve (delitev oblasti). V skladu s tem načelom se različne veje med seboj nadzorujejo, omejujejo in medsebojno sodelujejo. Ustava določa samo temeljno zasnovo sodstva in nekatere garancije položaja sodnika, ostalo prepušča zakonu. Ne določa vrste sodišč, pač pa določa, da je vrhovno sodišče najvišje sodišče v državi (zadnje odloča); in na v mirnem obdobju ni dovoljeno ustanavljati posebnih vojaških sodišč. Ustava določa, da so sodniki neodvisni, vezani na ustavo in zakon, nepristranski. Vsakdo ima pravico, da o njegovih pritožbah in obtožbah brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. Ustavna garancija vsakemu zagotavlja enako varstvo pravic pred sodiščem. Po ustavi sodniki niso imenovani ampak so voljeni (državni zbor na predlog sodnega sveta). Za trdnost in trajnost sodniške funkcije je ustava uvedla načelo trajnosti funkcije, do upokojitve. Sodnika lahko razreši državni zbor na predlog sodnega sveta, če huje krši ustavo in zakon ali če gre za naklepno kaznivo dejanje zlorabe sodniške funkcije. Sodniki imajo imuniteto ožjo kot poslanci (niso odgovorni za mnenja, ne smejo biti priprti). Sodniška funkcija je nezdružljiva s funkcijami v drugih organih. Delo sodišč je javno. Načelo laičnosti.

Ustavno sodišče – položaj, sestava, pristojnosti in postopek pred ustavnim sodiščem

Sodno kontrolo ustavnosti in zakonitosti predpisov imenujemo v materialnem pomenu ustavno sodstvo, v formalnem pomenu pa organ, ki ga imenujemo ustavno sodišče, ki opravlja ustavosodno funkcijo. Pravne posledice kontrole ustavnosti in zakonitosti pravnih predpisov so pomembne z vidika učinkovanja sankcije. Gre za sankcijo izločitve protiustavne ali nezakonite norme iz pravnega reda. *Glede na časovni učinek (začetek delovanja) lahko sankcija deluje od trenutka njene uveljavitve, torej za naprej, ali pa učinkuje za nazaj, od začetka nastanka pravnega akta. V prvem primeru se pravni akt ali njegova norma razveljavi, v drugem pa odpravi.* Ustavno sodišče je najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V razmerju do drugih državnih organov je samostojen in neodvisen državni organ, sestavljen iz devetih sodnikov, ki jih na predlog predsednika republike izvoli državni zbor s tajnim glasovanjem z večino glasov vseh poslancev. Za sodnika je lahko izvoljen državljan republike Slovenije, ki je pravni strokovnjak in je star najmanj 40 let. Predsednika sodišča izvolijo sodniki izmed sebe s tajnim glasovanjem za dobo treh let. Sodniki ustavnega sodišča so izvoljeni za dobo devetih let in ne morejo biti ponovno izvoljeni. Sodniki ustavnega sodišča uživajo enako imuniteto kot poslanci državnega zbora. pristojnosti ustavnega sodišča so da odloča o :

- o medsebojni skladnosti splošnih pravnih aktov (ocena ustavnosti in zakonitosti),
- o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin s posameznimi akti (sodbe, odločbe),

- o sporih glede pristojnosti med državo in lokalnimi skupnostmi, sodišči in drugimi državnimi organi, državnim zborom, predsednikom republike in vlado,
- o odgovornosti predsednika republike, predsednika vlade in ministrov,
- o protiustavnosti aktov in delovanja političnih strank in o drugih zadevah, ki so mu naložene z zakoni (pritožbe v postopku potrditve mandatov).

Ustava vsebuje določbe o sodstvu v 2. in 4. poglavju (v posebnem podpoglavju naslovljenem o sodstvu, kjer ustava določa pravno ureditev sodstva).

V 2. poglavju vsebuje določbe o:

sodnem varstvu, pravici do odločanja, pravicah in odgovornosti posameznikov po neodvisnih sodnikih, javnosti sojenja, pravici do pritožbe in drugega pranege sredstva

Temeljna načela o pravni delitvi sodstva:

neodvisnost sodnikov (neodvisnost sodnikov je v tem, da so sodniki pri sojenju vezani samo na ustavo in zakone), **sodelovanje državljanov pri izvajanju sodne oblasti** (sodniki opravljajo sodno funkcijo, pri opravljanju te funkcije pa jim pomagajo sodni porotniki, se pravi da državaljani sodelujejo pri opravljanju sodniške funkcije), **trajnost sodniške funkcije** (sodniki so voljeni za nedoločen čas, kar pomeni da lahko opravljajo to funkcijo do upokojitve), **volivnost in razrešljivost sodnikov** (sodnike splošnih sodišč voli državni zbor na predlog sodnega sveta, ki je 5 članski in presoja strokovno sposobnost kandidatov), **nerazdružljivost sodniške funkcije z drugimi funkcijami** (funkcija ni združljiva s funkcijami državne uprave in političnimi, sodnik ne mora imeti druge funkcije v državnih organih, policije, vojske, s tem je želel ustavodajalec preprečiti morebiten vpliv političnih strank), **imuniteta sodnij** (po ustavi ni mogoče nikoga klicati na odgovornost za opravljanje njegove funkcije, za to je potrebno soglasje državnega zbora za odreditev kazenskega pripora in pa uvesti kazenski postopek če je sodnik osumljen za napačno opravljanje svoje funkcije)

Samo v Sloveniji in Makedoniji voli **sodnike parlament** (oziroma državni zbor, sobranje), drugod jih imenuje šef države na predlog sodnega sveta. Sodnike lahko razreši državni zbor na predlog sodnega sveta vendar samo zaradi njihove kršitve ustave in zakonov pri upravljanju sodniške funkcije. Če je sodnik s pravnomočno sodbo spoznan za kriva ravnanja pa ga lahko razreši.

Specializirana sodišča

Delovna in socialna sodišča: so specializirana za sojenje o individualnih in kolektivnih delovnih sporih in o socialnih sporih. Ta sodišča so organizirana na dveh ravneh: kot sodišča prve stopnje in kot Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani. Sodelujejo tudi sodniki porotniki (pol delavci, pol delodajalci).

Upravna sodišča: njihovo funkcijo je do sedaj opravljal Vrhovno sodišče, ki je v upravnem sporu odločalo na prvi in zadnji stopnji. Delovanje in organizacijo določa zakon o upravnem sporu, po katerem o upravnem sporu odločata upravno in vrhovno sodišče.

Državno tožilstvo

Državno tožilstvo je državni organ, v okviru katerega se izvaja kazenski pregon v imenu države. Ustava vsebuje le dve določbi o tožilstvu: **funkcijo in nezdružljivost funkcije**; vlaga in zastopa kazenske obtožbe in ima druge z zakonom določene pristojnosti. Sicer organizacijo in pristojnosti ureja zakon. **Tožilec opravlja svojo funkcijo na podlagi načela zakonitosti**.

Tožilec je samostojen državni organ, vezan na vlado in ministrstvo za pravosodje.

Poznamo okrožna državna tožilstva, višje državne tožilce (vlada na predlog ministra) in generalnega državnega tožilca (imenuje državni zbor na predlog vlade, za 6 let, reelekcija) z ustreznim številom državnih tožilcev (vlada na predlog ministra).

Tožilci opravljajo funkcijo trajno, po načelu hierarhije: so vezani na predloge in navodila višjih tožilcev. Funkcija se opravlja po eni osebi, javnost dela se ne zahteva. Funkcija je nezdružljiva.

Odvetništvo in notariat

Odvetništvo

Je posebna služba, ki zagotavlja strokovno zastopanje fizičnih in pravnih oseb v postopkih pred sodišči in drugimi državnimi organi. Je samostojno in neodvisno, po ustavi del pravosodja. Ni organ, ampak samostojna poklicna dejavnost odvetnikov. Zagotavlja pomoč pri uresničevanju ustavne pravice do pritožbe in do obrambe v kazenskem postopku. Položaj določa zakon. Zastopa, svetuje, zagovarja, sestavlja listine. Ne sme biti priprt v kazenskem postopku. Lahko opravlja samostojno ali v odvetniški družbi. Pravico do opravljanja funkcije dobi z vpisom v imenik odvetnikov.

Notariat

Je javna služba (javna pooblastila), ki jo opravljajo notarji. Ustava določa samo, da je notariat javna služba, ostalo pa prepušča zakonu. Zakon ureja položaj in poslovanje. Notarji sestavljajo listine, jih overovijo, hranijo,... Notarja imenuje minister za pravosodje na predlog Notarske zbornice Slovenije. Ministrstvo določi število notarjev in razporeditev mest, zakon pa določa pogoje za imenovanje in razloge za razrešitev. Funkcija ne nezdružljiva z odvetništvom. Veže jih poklicna molčečnost, tako kot odvetnike.

LOKALNA SAMOUPRAVA

Temeljne značilnosti lokalne samouprave v sloveniji

Lokalna samouprava pomeni samostojno urejanje in reševanje življenjskih potreb prebivalstva v ločenih krajevnih okvirih, v obliki organizirane, od države ločene oblasti. Je oblika uresničevanja načela decentralizacije oblasti. Za samoupravo je značilno neoblastno urejanje in reševanje zadev lokalnega pomena, pogosto pa organi lokalne samouprave izvršujejo določen krog prenesenih državnih zadev, po pooblastilu državnih organov. Najpomembnejša in temeljna lokalna skupnost je občina. Ustanovi se z zakonom, vendar po prej opravljenem poizvedovalnem referendumu, s katerim se ugotovi volja prebivalcev na določenem območju, izid katerega pa za državni zbor ni obvezujoč. Ustava predvideva tudi ustanovitev mestne občine, urejene z zakonom, in širših samoupravnih lokalnih skupnosti – pokrajin - za urejanje zadev širšega pomena. Občina ureja zadeve lokalnega pomena, katere se tičejo njenih prebivalcev. Občine imajo lasten delokrog za urejanje lokalnih zadev, imajo pa tudi prenesen delokrog, to je opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, ki jih država z zakonom prenese na občine, če za to zagotovi tudi sredstva. Sicer pa se občine po ustavi financirajo iz lastnih sredstev, država pa jim je dolžna zagotoviti dodatna sredstva, vendar le v primeru, da gre za slabše gospodarsko razvite občine.

Naloge občine in občinska uprava

Lokalna samouprava pomeni samostojno urejevanje in reševanje življenjskih potreb v določenih, praviloma ožjih krajevnih okvirih (javne zadeve lokalnega pomena) v obliki organizirane, od države avtonomne oblasti. Lokalne skupnosti oziroma občine se v skladu z zakonom delijo na manjše dele lokalne skupnosti, ki jih imenujemo krajevne ali vaške ali četrtne skupnosti. Ustava predvideva tudi drugo stopnjo organiziranosti lokalne samouprave in sicer organiziranje pokrajin. Organi lokalnih skupnosti dobivajo svoj mandat od ljudstva-prebivalcev-občanov na podlagi neposrednih, splošnih in tajnih volitev.

Organi občine so:

Občinski svet je najvišji organ odločanja o vseh zadevah v okviru pravic in dolžnosti občine. Sprejema statut občine, odloke in druge občinske akte, prostorske in druge plane razvoja, proračun in zaključni račun občine, daje soglasje k prenosu določenih nalog iz državne pristojnosti na občino, voli člane občinskih odborov, enega ali več podžupanov, nadzoruje delo župana in občinske uprave ter odloča o drugih zadevah, ki jih določa statut in zakon. Občinski sveti so izvoljeni na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah po večinskem sistemu v občinah z manjšim številom prebivalcev (do 3000 prebivalcev) in po proporcionalnem sistemu v ostalih občinah.

Župan predstavlja in zastopa občino, skrbi in odgovarja za izvajanje odločitev občinskega sveta, zadrži izvajanje nezakonitih odločitev občinskega sveta, sprejema začasne ukrepe, sklicuje in vodi seje občinskega sveta. Funkcija župana ni združljiva s funkcijo občinskega svetnika. Župan se voli na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah po dvokrožnem večinskem sistemu.

Nadzorni odbor opravlja nadzor nad razpolaganjem s premoženjem občine, nadzoruje smotrnost porabe proračunskih sredstev in finančno poslovanje uporabnikov občinskih proračunskih sredstev. Člane nadzornega odbora imenuje občinski svet, vendar ne morejo biti člani občinskega sveta, niti občinski uradniki, niti drugi javni uslužbenci ali člani poslovodstev organizacij, ki so uporabniki proračunskih sredstev.

Občinski odbori ali odbori občinskega sveta, eden ali več, se v posamezni lokalni skupnosti lahko organizirajo, odvisno od potrebe oziroma statuta občine, zato, da predlagajo občinskemu svetu odločitve iz njegove pristojnosti, usmerjajo delo občinske uprave in nadzorujejo delovanje občinskih javnih služb. Člane posameznih odborov imenuje občinski svet..

Naloge občine:

upravlja občinsko premoženje, spodbuja gospodarski razvoj občine, ustvarja pogoje za gradnjo stanovanj, ureja, upravlja in skrbi za lokalne javne službe, skrbi za povečanje najemnega socialne sklada stanovanj, pospešuje službe socialnega skrbstva, skrbi za varstvo otroka, družine, socialno ogrožene, invalide in ostarele, skrbi za varstvo zraka, tal, vodnih virov, za varstvo pred hrupom, za zbiranje in odlaganje lokalnih odpadkov, ureja in vzdržuje vodovodne, energetske in druge komunalne objekte, pospešuje vzgojno, izobraževalno, informacijsko, dokumentacijsko, društveno, turistično, kulturno in drugo dejavnost na svojem območju, pospešuje razvoj športa in rekreacije, gradi, vzdržuje in ureja lokalne ceste, javne poti, rekreacijske in druge javne površine, opravlja nadzorstvo nad krajevnimi prireditvami in organizira komunalno redarsko službo, skrbi za požarno varnost, zagotavlja izvensodno poravnavo sporov, organizira pomoč in reševanje v primeru elementarnih in drugih nesreč, organizira opravljanje pokopališke in pogrebne službe, določa prekrške in denarne kazni za prekrške, s katerimi se kršijo občinski predpisi, sprejema statut občine in druge splošne akte, organizira občinsko upravo, ureja druge lokalne zadeve javnega pomena.

Poleg teh nalog opravlja mestna občina še:

skrbi za smotrni razvoj na območju mesta kot celote, skrbi za mestne prometne naprave in mestne javne zgradbe, določa namembnost mestnega prostora in usklajuje rabo prostora z mejnimi občinami, ureja mestni promet, zagotavlja delovanje informacijsko-dokumentacijskih, kulturnih, znanstvenih, socialnih, varstvenih in zdravstvenih ustanov, ki imajo pomen za mesto, širšo lokalno skupnost ali za državo, zagotavlja varstvo naravnih in kulturnih spomenikov na območju mesta, ki so lokalnega pomena, določa posebne davke v skladu z zakonom za opravljanje funkcij mesta, ustanavlja

službe za širše območje na področju vzgoje, izobraževanja, poklicnega usposabljanja, socialnega skrbstva in otroškega varstva ter druge službe javnega pomena.

USTAVNO SODIŠČE

Sodno kontrolo ustavnosti in zakonitosti predpisov imenujemo v materialnem pomenu ustavno sodstvo, v formalnem pomenu pa organ, ki ga imenujemo ustavno sodišče, ki opravlja ustavosodno funkcijo. Pravne posledice kontrole ustavnosti in zakonitosti pravnih predpisov so pomembne z vidika učinkovanja sankcije. Gre za sankcijo izločitve protiustavne ali nezakonite norme iz pravnega reda. Glede na časovni učinek (začetek delovanja) lahko sankcija deluje od trenutka njene uveljavitve, torej za naprej, ali pa učinkuje za nazaj, od začetka nastanka pravnega akta. V prvem primeru se pravni akt ali njegova norma razveljavi, v drugem pa odpravi. Ustavno sodišče je najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V razmerju do drugih državnih organov je samostojen in neodvisen državni organ, sestavljen iz devetih sodnikov, ki jih na predlog predsednika republike izvoli državni zbor s tajnim glasovanjem z večino glasov vseh poslancev. Za sodnika je lahko izvoljen državljan republike Slovenije, ki je pravni strokovnjak in je star najmanj 40 let. Predsednika sodišča izvolijo sodniki izmed sebe s tajnim glasovanjem za dobo treh let. Sodniki ustavnega sodišča so izvoljeni za dobo devetih let in ne morejo biti ponovno izvoljeni. Sodniki ustavnega sodišča uživajo enako imuniteto kot poslanci državnega zbora. pristojnosti ustavnega sodišča so da odloča o :

- o medsebojni skladnosti splošnih pravnih aktov (ocena ustavnosti in zakonitosti),
- o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin s posameznimi akti (sodbe, odločbe),
- o sporih glede pristojnosti med državo in lokalnimi skupnostmi, sodišči in drugimi državnimi organi, državnim zborom, predsednikom republike in vlado,
- o odgovornosti predsednika republike, predsednika vlade in ministrov,
- o protiustavnosti aktov in delovanja političnih strank in o drugih zadevah, ki so mu naložene z zakoni (pritožbe v postopku potrditve mandatov).

POSTOPEK ZA SPREMEMBO USTAVE

Postopek za spremembo ustave namen posebnega postopka za spremembo ustave je zavarovati ustavne norme pred pogostim spreminjanjem. Ustavno-revizijski postopek je zelo pomembna pravna posledica, to je najvišja moč ustave, iz katere izhaja nadrejenost ustave vsem drugim pravnim aktom.

Postopek za spremembo ustave razvrstimo v tri temeljne skupine:

- o sistemi, v katerih spreminja ustavo izključno zakonodajno telo
- o sistemi, kjer se oblikuje ustavodajna skupščina
- o sistemi, kjer o spremembi ustave odločajo tudi volilci na referendumu

Možni so tudi kombinirani sistemi revizije ustave.

Najpogosteje spreminja ustavo zakonodajno telo, vendar po posebej predpisanem in zahtevnejšem postopku, kot je zakonodajni.

Ustavodajna skupščina je telo, ki ga izvolijo državljani z izključno nalogo sprejeti ali spremeniti ustavo. V praksi se je pogosteje oblikovala za sprejem nove ustave kot pa za spreminjanje ustave. To institucijo poznajo danes le redke ustave.

Ustavno-revizijski referendum je dodatna možnost v postopku spreminjanja ustave. To je oblika neposrednega odločanja volilcev o spremembi ustave ali o novi ustavi. V nekaterih državah je referendum obvezen ob vsakršni spremembi ustave ali vsaj ob popolni reviziji ustave, kar pomeni, da sprememba ustave ne more postati pravno veljavna brez soglasja

volilcev. Ustavno-revizijski referendum se v večini držav izvede po sprejetju ustavne spremembe v zakonodajnem telesu ali ustavodajni skupščini, izjemoma pa tudi prej. Posebno obliko pa predstavlja referendum, ki se izvede na podlagi ljudske iniciative. Če je na referendumu sprejet predlog, ki je izšel iz ljudske iniciative, je sprememba ustave sprejeta, zakonodajno telo pa praktično izključeno iz postopka revizije ustave.

Postopek za spremembo ustave Ustava Republike Slovenije je toga ustava, saj predpisuje zahtevnejše pogoje za svoje spreminjanje kot za spreminjanje zakona. Za spreminjanje ustave je pristojen državni zbor vendar lahko v tem postopku sodelujejo tudi državljani z ljudsko iniciativo in referendumom.

Za spremembo ustave sta predpisani dve obvezni in ena neobvezna faza:

- o predlog za začetek postopka za spreminjanje ustave in odločanje o njem
- o sprejem ustavne spremembe
- o referendumsko potrditve spremembe ustave

Predlog za začetek postopka za spremembo ustave lahko da:

- o 20 poslancev DZ
- o vlada
- o najmanj 30.000 volilcev

O predlogu za spremembo ustave se mora izreči DZ. Za sprejem predloga je predpisana kvalificirana relativna večina: 2/3 večina glasov navzočih poslancev, vendar mora biti na seji navzoča večina poslancev. Predlog za začetek postopka za spremembo ustave je sprejet, če ga podpre vsaj 31 poslancev DZ.

Potem ko je v prvi fazi predlog sprejet, v drugi fazi DZ odloči o spremembi ustave. DZ sprejme akt o spremembi ustave z 2/3 večino glasov vseh poslancev – absolutna kvalificirana večina – torej vsaj 60 poslancev DZ.

Ustava predvideva tudi tretjo fazo, v kateri se volilci izrekajo o spremembi ustave, vendar je ta faza neobvezna in se jo izpelje samo na posebno zahtevo. DZ mora predlagano spremembo ustave predložiti v sprejem volilcem na referendum, če to zahteva najmanj 30 poslancev. Tega referenduma pa za razliko od zakonodajnega ne morejo zahtevati volilci in tudi ne DS.

Referendum je fakultativen, ker se lahko izvede le na posebno zahtevo poslancev, in naknaden, saj se lahko razpiše šele po sprejetju ustavne spremembe, vendar pred njeno razglasitvijo.

DZ mora razpisati referendum v 7. dneh po vložitvi zahteve poslancev. Sprememba ustave je na referendumu sprejeta, če zanjo glasuje večina volilcev, ki so glasovali, po pogojem, da se glasovanja udeleži večina vseh volivcev.

DZ je vezan na izid referenduma in dve leti po njegovi izvedbi ne more sprejeti akta o spremembi ustave, ki bi bil v nasprotju z izidom referenduma. Sprememba ustave začne veljati z razglasitvijo v DZ.

EVROPSKA UNIJA

EVROPSKA UNIJA

Prvi korak gospodarskega sodelovanja držav Evrope je bila ustanovitev Evropske skupnosti za premog in jeklo leta 1952. Pri tem je šlo za ustanovitev enotnega trga za premog in jeklo. Leta 1957 je bil storjen velik korak v nadaljnjem evropskem povezovanju z Rimsko pogodbo, kjer je šest članic ustanovilo Evropsko gospodarsko skupnost in Evropsko skupnost za atomsko energijo. Ta pogodba je omogočila postopno umaknitev različnih oblik omejevanja trgovine, ustvarjanje skupnega trga s prostim pretokom kapitala, blaga, ljudi in storitev,

prinesla je tudi zagotovilo za skupno politiko na področju kmetijstva in prometa. Države članice so na organe skupnosti prenašale določene pravice, ki izhajajo iz njihove nacionalne suverenosti.

Leta 1963 podpisale združitevno pogodbo, s katero so združili delovanje organov vseh treh evropskih skupnosti.

Ideja o vse večjem sodelovanju in povezovanju je bila formalizirana v Osnutku pogodbe o ustanovitvi Evropske unije leta 1984, ki so jo izglasovali poslanci evropskega parlamenta.

Leta 1992 je sledila pogodba o Evropski uniji oz. Maastrichtski sporazum, sprejet 7. februarja leta 1992, uveljavljena sredi maja leta 1993, ko so jo vse države ratificirale. S to pogodbo je gospodarska skupnost prerasla v politično, gospodarsko in monetarno unijo.

Maastrichtski sporazum je tudi konkretiziral pojem evropskega državljanstva, zagotovil je osnove za nadaljnje širjenje in večanje vloge skupnih institucij. S tem sporazumom je nastalo novo krovno telo (evropska unija) in vsi državljani držav članic so postali državljani unije, ki imajo pravico prosto spreminjati prebivališče v okviru unije. Maastricht je predvidel tudi uvedbo skupne valute in evropske centralne banke.

Naslednji pomemben korak je amsterdamska pogodba iz leta 1997, s to pogodbo je parlament dobil pomembne pristojnosti, in sicer potrjevanje članov komisije in predsednika, ministrski svet pa se mora s parlamentom uskladiti pri svojih odločitvah, razen za področja zunanje in varnostne politike, ter za področje gospodarske in denarne unije.

Za nas je pomembna Atenska pogodba z dne 16.4.2003, s katero so se države članice odločile o razširitvi EU in o ustrezni pravni ureditvi. Pristopna pogodba je začela veljati, ko so jo ratificirali vsi parlamenti 25 držav. Po tej pogodbi je tudi RS dne 1.5.2004 vstopila v EU.

Evropska unija je tako danes sestavljena iz treh stebrov, in sicer:

- gospodarska skupnost, nadgrajena z ekonomsko in monetarno unijo, sem sodi tudi svobodni pretok blaga, oseb, storitev in kapitala (ukinitve državnih meja)
- skupna varnostna in zunanja politika, sem sodi tudi obrambna politika
- sodelovanje na področju pravosodnih in notranjih zadev

Institucije EU, njihove pristojnosti ter pomembnejša pravna zakonodaja EU

1. EVROPSKI PARLAMENT
2. SVET (Ministrski svet ali Svet ministrov)
3. EVROPSKA KOMISIJA
4. SODIŠČE EVROPSKIH SKUPNOSTI
5. RAČUNSKO SODIŠČE
6. (EVROPSKI SVET)

EVROPSKI PARLAMENT

Rimska pogodba je določila, da je vloga parlamenta predvsem posvetovalna, parlament ni imel ključnih zakonodajnih pooblastil, kot jih imajo nacionalni parlamenti, ni imel zakonodajne funkcije niti ne nadzora nad proračunom. Zakonodaja je ostala v rokah Sveta ministrov.

Z Enotno evropsko pogodbo in Maastrichtskim sporazumom pa je parlament vstopil na področje zakonodaje, saj v določenih zadevah lahko poda veto na predloge, če dogovor ni mogoč v Svetu ministrov, prav tako pa lahko podaja amandmaje k predlaganim zakonom. Evropski parlament je postopoma doživel povečanje svojega vpliva, tako da mora sedaj komisarje potrditi parlament, preden zasedejo mesto, lahko tudi zavrne proračun in predloži svoj predlog. Evropski parlament se je iz pretežno opazovalne institucije spremenil v delno zakonodajno telo, predvsem z maastrichtskimi določili in amsterdamsko pogodbo.

Evropski parlament ima tri osnovna pooblastila, in sicer:

- o zakonodajno funkcijo, s Svetom soodloča na nekaterih področjih
- o pristojnost pri sprejemanju proračuna in
- o izvajanje demokratične kontrole nad delom evropskih institucij

Volitve v Evropski parlament so neposredne. Vsaka država članica ima v parlamentu ustrezno število poslancev, sorazmerno številu njenih državljanov. RS bo imela 7 poslancev. Evropski parlament bo po razširitvi (25 držav članic) imel 736 poslancev. Poslance volimo za dobo 5 let.

SVET EVROPE

je posebna samostojna organizacija za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pomembna po tem, da v okviru nje obstaja Evropsko sodišče o človekovih pravicah in svoboščinah s sedežem v Strasbourgu. Lahko odloča tudi o naših pravicah, če smo pred tem izčrpali že vsa druga sredstva. SVET EU (ali MINISTRSKI SVET) je institucija, v kateri so zastopane vlade držav članic EU, je najpomembnejša ustanova v procesu sprejemanja odločitev EU, svojo sestavo in ime pa spreminja glede na področje dela. Najpomembnejši svet sestavljajo zunanji ministri. Uveljavlja pa se sistem soodločanja z evropskim parlamentom. Svet EU sprejema različne pravne akte, med katerimi so najpomembnejše uredbe, sprejema pa tudi direktive, odločbe, mnenja in priporočila.

EVROPSKA KOMISIJA

je izvršilno telo EU, neodvisno od vlad članic. Sestavlja jo 20 komisarjev, ki jih države članice imenujejo za 5 let. Komisija je edina institucija, ki ima pravico in dolžnost predlagati Svetu oziroma Evropskemu parlamentu sprejem uredb in direktiv. O pravnih aktih praviloma odloča Svet, o nekaterih zadevah, npr. o varstvu okolja, kulturi, izobraževanju, pa odloča Svet v soglasju z Evropskim parlamentom. Sedež Evropske komisije je v Bruslju.

SODIŠČE EVROPSKE SKUPNOSTI

Sodnike imenuje Svet v soglasju z Evropskim parlamentom, člane pa imenujejo vlade držav članic v medsebojnem soglasju. Sodišče Evropske skupnosti odloča o razlagi in uporabi pravnih aktov Evropske skupnosti. Vsaka država članica imenuje enega sodnika, ti pa praviloma odločajo v senatih. Sodišče je pristojno izključno za tolmačenje evropske zakonodaje, zato se nanj v vprašanji obračajo sodne ustanove iz držav članic. Te so zavezane spoštovati mnenje evropskih sodnikov. Sodišče je pristojno tudi za reševanje sporov med državami članicami, med evropskimi institucijami ter institucijami in fizičnimi osebami.

RAČUNSKO SODIŠČE

nadzira porabo denarja iz evropskega proračuna in finančno poslovanje vseh teles EU. Ima 15 članov, ki jih soglasno imenuje Svet EU za obdobje 6 let z možnostjo podaljšanja.

EVROPSKI SVET

je najvišje politično telo unije, ki ga sestavljajo voditelji (šefi) držav ali vlad članic EU ter predsednik evropske komisije. Imeti morajo najmanj dve seji na leto. Vsaka država 6 mesecev predseduje EU in tudi svetu te organizacije. Evropski svet je izključno politična institucija. Evropski svet ima najpomembnejšo vlogo pri določanju skupne zunanje in varnostne politike.

Pravni akti Evropskih skupnosti oziroma EU so: uredbe in direktive.

Daleč najpomembnejši pravni akti so uredbe. Osutek ustavne spremembe uredbe imenujemo Evropski zakoni. Uredbe veljajo neposredno v državah članicah. Imajo višjo veljavo kot

zakoni in kot ustave držav članic v zadevah, ki so v pristojnosti EU. Mednarodne pogodbe veljajo po tem, ko jih ratificira Državni zbor in so objavljene v Uradnem listu. Direktive neposredno ne veljajo v državah članicah, zavezujejo pa jih, da prevzamejo v svoje pravne akte zakone, njihovo vsebino in jih tako posredno uveljavijo. Izključno pravico in dolžnost predlagati sprejem uredb in direktiv ima Evropska komisija. Uredbe in direktive praviloma sprejema Svet oziroma Ministrski svet, nekatere uredbe in direktive, npr. na področju varstva okolja, šolstva, znanosti, pa sprejema Svet v soglasju z Evropskim parlamentom. Svet je dejanski zakonodajalec Evropske skupnosti oziroma EU, vloga Evropskega parlamenta je drugorazredna, vendar po osnutku ustavne pogodbe naj bi Evropski parlament in Svet enakopravno odločala o sprejemu Evropskih zakonov.